

22 СІЧНЯ — ДЕНЬ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ

МИ — ЄДИНА НАЦІЯ

Єдність. Дивна проблема для нації, яка формувалася тисячоліттями, яка цілісно визначена. Найважливіше — в мовному аспекті, загальнокультурному, етнічних принципах, історичному просторі, способі ведення землеробства, бо ця галузь була найважливішою в доісторичні часи. Такі принципи загальні для цілого українства. І раптом, у ХХІ столітті, це актуалізується як протистояння Сходу і Заходу, як політична альтернатива шляху вибору: Схід—Захід, Україна—Європа. Україна — цілісне поняття, яке є непорушним і мало б визначати долю інших народів, інших етносів, як це було в доісторичні часи, в часи княжої доби, коли українці впливали на долі європейських держав, європейських етносів.

І раптом нам накидають дилему: Схід—Захід, визначатися, кому і якому Богові служити? Це фантастично, тому що стало можливим тільки після 1933 року. Після того, як винищили 10 мільйонів українців, активного політичного елементу. Українська нація понесла ці втрати. І тому треба припинити спекуляції. Ми — єдина цілісна нація. Це хтось ділить нас, хоче, аби ми були розділені. Імперські сили, які були вживлені, як електроди, в наш організм, сьогодні формують нашу політику, викривляють наш природний вектор розвитку. Для кожної з європейських націй шлях вибору один: вони європейці. Чому ж для нас — ні? Ми є Європою, ми не є Заураллям, ми є Задалекозауралля навіть. Ми є європейським елементом. Немає питання орбіти атома — він має свою орбіту, кожен атом, там є свої ядра, протони і нейтрони, які рухаються за своїми принципами. І для нас немає цієї проблеми, тому що все це протиприродне.

Тому, власне, і 22 січня для нас — актуальна тема. Це усвідомили батьки нації, які свого часу зібралися і сказали: “Ми — єдина, цілісна Україна”. І ми такими маємо бути!

Павло МОВЧАН

Фото О. Литвиненка

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ У НЕБЕЗПЕЦІ!

Соборність України — святий і неперехідний символ. Але сьогодні говорити про соборність України дуже важко й драматично, бо все, що діється, свідчить про серйозну змову проти української незалежності, про те, що кремлівська адміністрація реалізує свої плани: спочатку щодо мови, потім щодо Криму, зараз щодо за-

кону про Кабінет Міністрів та багато іншого. Тобто, ми маємо все-таки претензії великоросійської адміністрації на керівництво українською владою. І, на жаль, українська влада на рівні Кабінету Міністрів, на рівні Верховної Ради цьому дуже піддається. Це свідчення того, що в парламенті бракує українських національних партій, української національної еліти, тобто людей, які починали боротьбу за незалежність. Власне, шістьдесятники сьогодні майже не представлені в парламенті. Ідеї Чорново-

ла майже не реалізовані в парламенті. Тому можемо говорити про соборність України саме як про необхідність, драматичну необхідність, за яку треба змагатися, тому що ми зайшли в кут такої тоталітаризації сьогоднішньої влади і сьогоднішньої держави. І це дуже велика загроза. Тому я кажу, що гасло Чорновола “Україна в небезпеці!” нині дуже на часі.

Леся ТАНЮК,
народний депутат України

ГРОМАДСЬКІ ЗАХОДИ

Всеукраїнська Народна Рада “Захистимо Україну” закликає громадян відзначити День Соборності України.

До Ради входить понад 20 громадських організацій, творчих спілок і політичних партій національно-державницького спрямування.

Серед них — Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Шевченка, Національна спілка письменників України, Конгрес української інтелігенції, Спілка офіцерів України, Українська Всесвітня Координаційна Рада, Всеукраїнське педагогічне товариство ім. Григорія Ващенка та інші.

Політичні партії — Українська народна партія, Конгрес українських націоналістів, Народний рух України, ВО “Свобода”, партія УНА-УНСО та ін.

До Дня Соборності Рада 22 січня 2007 року проводить такі заходи:

10.00 — “Український дім”. “Круглий стіл”, присвячений Дню Соборності.

15.00 — мітинг громадськості та гостей столиці на Софійському майдані.

18.00 — Київський міський будинок вчителя. Літературно-мистецький вечір, присвячений Дню Соборності.

Українці, будьмо разом!

Оргкомітет Всеукраїнської Народної Ради
“Захистимо Україну”

Історичні пам'ятки під бульдозером

Стор. 8—9

Доки читають книжки

Стор. 10—11

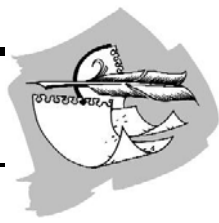
Добровільні пожертви “На Кобзареву Церкву”: МБФ “Українська Родина”
Р/р № 26045200145101
в Подільській філії АКБ “Київ”,
МФО 320401 ЗКПО 21709106

4 820095 780016

07003

УСЬОГО НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 803 058 грн. 00 коп.

ПОГЛЯД

У нас давно вже виробився певний трафарет, за яким відзначають письменницькі ювілеї. І часом мені починає здаватися, що у безкінечних ювілейних промовах, статтях, передачах діє один і той самий ідеальний герой. Відрізняється лише ім'я, прізвище й кількість премій і нагород.

Зараз, коли я пишу про Євгена Гуцала, то згадую, як неймовірно його дратувало оте бажання перетворити живу людину з її помилками, творчими невдачами й слабкостями на бронзовий пам'ятник. І, звичайно, найменше він хотів, аби на той бронзовий пам'ятник перетворювали його.

Зі старої поживклої фотографії на мене дивиться хлопчик років чотирьох. Він стрижений "під нуль", худенький, у нього великі перелякані очі. Іде війна, в їхньому селі Нова Гребля, що на Вінниччині, — німці, а баба Ликора тягає його за руку в гості до родичів і сусідів на різні кутки села. І хлопчик вбирає у себе цей страшний і прекрасний світ. У його пам'яті назавжди входять великі, зарослі вербами стави, луки, стара церква на горбочку, мати, яка затуляє їх, трьох маленьких дітей — Люду, Женю і Вітню від німця, що зайшов до хати з автоматом і щось кричить незрозумілою мовою.

Згодом із його дитячих спогадів прийдуть герої повісті "Мертва зона", і це буде така страшна й неприкрита правда про війну й окупацію України, що книжку заборонять на довгі 15 років. Саме звідти, з дитинства з'являться прості й щирі історії про малих українців, які гралися нерозірваними патронами й гранатами, виглядали на околиці села своїх батьків, які так ніколи й не повернулися з війни, і були щасливі, коли мама привозила з базару нового кашкета чи яскраву стрічку.

Але хлопчик зі старої фотографії ще не знає, що відпущено йому п'ятдесят вісім років життя, що ледве навчившись читати й писати, він почне складати слова в речення і відтоді писатиме й писатиме, ніби поспішаючи розповісти людям про те, що відкрилося тільки йому.

Серед страшної післявоєнної сільської бідності книги стають для хлопця дивовижним містком, що переносить його в зовсім інший світ. Першою книгою, по якій він учився читати, була бабина отбріпана біблія без палітурки. А потім він уже не міг жити без книжок. Прочитав усе, що було в домашній бібліотеці, тоді "проковтнув" усе, що було в сільській, потім їздив із Корделівки, де тоді вчителювали його батьки, до райцентру Калинівка. Там продавали найсмачніший у світі журавлиний морс і цукерки-подушечки, що танули на сонці й злипалися в сугільні липкі грудки. Але найголовніше — в Калинівці була районна бібліотека. А коли все прочитано й там, Женя замовляє книги з обласної Вінницької бібліотеки. Була колись у далекій і похмурій радянські часи така дивовижна послуга: тобі цілком безкоштовно висилали замовлені книжки, а прочитавши, ти ту книжку повертав назад. І вибір був фантастичний.

Уже підлітком Женя призивався читати вночі при світлі газової лампи, стоячи навколійки на ослоні біля столу. Світ у книжках був яскравий і екзотичний. Там сміялися смагляві красуні та бездоганні герої рятували їх, визволяючи з піратських галер. Там жили горді й прекрасні люди, готові віддати життя за свої переконання. Він прочитав усю українську, російську, світову класику — все, що можна було замовити в обласній бібліотеці.

А поруч була щоденна тяжка праця. Мама шила на замовлення

«НЕ ТРЕБА МЕНЕ КАНОНІЗУВАТИ»

До 70-річного ювілею відомого письменника, лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка Євгена Гуцала

сільським модницям сукні, жакетки й спідниці. Все за одним фасоном. І це був приробіток до мізерної вчительської зарплатні. Треба було тримати птицю й корову і день у день працювати, щоб вижити. Працювати, місячи непролазну подільську грязюку кирзовими чобітьми.

Але час від часу на світі з'являються люди, які бачать у калюжі не каламутне багно, а небо.

"Повесінне небо поближало й пом'якло. Його синява наче аж просіювалася донизу, запрошуючи повітря ріденьким пилком із отих пухнастих квіток, що зацвіли в височині... Не хмарини, а білі подихи отих озерець, що видніють посеред чорних полів, легко пропливають угорі, на мить якусь затуляючи собою далекий синьоквіт, й від того безбережне пелюсткове море пригасає, в'яне, никне — і вже знову оновилося, заясніло."

З усіх садків пахло нагрітою на сонці корою дерев, набубнявілими бруньками — гіркуватий, гострий запах, що збуджував; і вже при самому споміні про те, як гірчить у роті розкушена брунька, як після того в'язкий язик лигнє до піднебіння, ставало по-весняному добре, ясно все розумілося..."

Як потім згадував письменник, ще десь у класі четвертому він власноруч збив неоковирного дерев'яного стола, поставив його у куцах бузку перед хатою і почав писати. Писав самовіддано й натхненно, висилав рукописи в усі дитячі газети й журнали. Але звідусіль приходила однакова трафретна відповідь: "Працюй над словом!" Треба було писати про збір металобрухту й макулатури, про те, як ти мрієш поїхати працювати на шахту чи піднімати цілину. А оті імпресіоністичні замальовки, без жодних ідеологічно виважених акцентів були абсолютно неприйнятні для тодішніх дитячих видань.

До речі, оте його невміння співати хором згодом, уже в дорослому житті, не раз викликало звинувачення з боку офіційної критики в "абстрактному гуманізмі". Григорій Штонь — нині всіма шанований літературознавець, обурений Гуцаловими творами, що не вкладалися в тісні рамки соцреалізму, з більшовицькою прямою закликом: "Треба відтінати набиту на подібній мазні руку!"

Щоправда, руку Євгенові Гуцалу не відтяли, проте впродовж усього життя боляче били по тих руках. Особливо пильно стежив за

"відхиленнями" у творчості Гуцала критик Лазар Санов, який розпочав свою кар'єру ще в 30-ті роки з доносів, за якими письменників заарештовували й розстрілювали.

Але початок літературної кар'єри Євгена Гуцала, що припав на ранні 60-ті, на роки "відлиги", був надзвичайно успішний. Перша книжка "Люди серед людей" вишла в світ, коли йому було лише 25 років. Павло Загребельний, тодішній головний редактор "Літературної газети" (так тоді звалася "Літературна Україна"), прочитавши кілька оповідань молодого письменника, одразу ж запросив його працювати в "Літературі" редактором. Тоді ж відбулася неймовірна поїздка до Франції у складі делегації молодих письменників із різних союзних республік. Та, головне, — було відчуття неймовірної свободи — нарешті можна було дихати на повні груди й не озиратися на літературних держиморд з їхніми приписами й заборонами.

Одна за одною виходять книжки новел і повістей, самі назви яких звучать як виклик "виробничій" соцреалістичній прозі: "Яблука з осіннього саду", "Скупана в любовистку", "Олень Август", "Хустина шовку зеленого", "Запах кропу"...

Насправді Є. Гуцала можна було б вважати одним із найуспішніших і найбільш реалізованих письменників-шістдесятників. Щороку в Україні виходили його книжки, переклади з'являлися не лише в Росії, а й у Болгарії, Німеччині, Польщі.

Але настають брежнєвські часи і починається полювання на відьом — на довгі роки замовкає Ліна Костенко, не здатна йти на жодні компроміси з владою, закінчує життя самогубством Григорій Тютюнник, якого намагалися приборкати, нагородивши премією ім. Лесі Українки, Валерій Шевчук пише "в шухляду". І кожен із шістдесятників мав вирішувати для себе найбільшій проблему: не йти на угоду з владою й перестати друкуватися, чи "перелицюватися", зрадити себе, писати під замовлення. Багато хто так і зробив, вірячи, що перебуде лихі часи, надягнувши на себе машкару. А ось потім, потім, коли зміняться обставини, коли його захищатимуть титули й нагороди, він напише свою ГОЛОВНУ КНИГУ. Але машкара намертво прилипає до обличчя й поступово деформує й нівечить його. Скільки таких обдарованих письменників, художників, музи-

кантів так ніколи й не відмилися від отого власноруч накладеного на себе гриму! І, напевно, то були справжні трагедії — коли людина сама вбивала власну душу.

Був ще й третій шлях, і Гуцало вибирає його. Він не йде на барикади, не стає дисидентом, як Василь Стус, Євген Сверстюк, Вячеслав Чорновіл чи Іван Світличний, свідомо прирікаючи себе на арешти й табори. Він продовжує писати. Але тепер він пише реалістичну прозу — це повісті "Передчуття радості", "Дівчата на виданні", "Шкільний хліб", "Сільські вчителі", "Весна високосного року", "Бережанські портрети". І в цих повістях — правда про людей, що оточували його в дитинстві, що залишаються людьми в найтяжчих життєвих обставинах. Він шукав і знаходив спосіб, як розповісти правду про те, як ми навчилися жити й виживати в умовах брехні, як деформувалася наша свідомість. І, можливо, тому з часом у його оповіданнях з'являються герої, яких важко назвати ідеальними, і гумор його стає дедалі дошкульнішим і гіркішим. І навіть любов, яка має нести очищення й просвітлення, часто обертається трагедією, а то й фарсом.

Євген Гуцало стає "своїм серед чужих і чужим серед своїх". Його не сприймають дисиденти і, водночас, він чужий серед письменницьких генералів, які оспівують щасливе життя українського народу в дружній сім'ї республік-сестер.

Був один епізод у його житті, про який я знаю від двох людей. Свого часу мені про цей випадок розповів сам Євген Пилипович, а потім, уже після його смерті я говорила про це з другим учасником тих подій — Євгеном Сверстюком. На початку 70-х по Києву прокотилася хвиля арештів. КДБ намагалося організувати показові процеси на кшталт "процесу СБУ", людей часом заарештовували лише за зберігання самвидавської літератури. До Євгена Гуцала в його помешкання на вулиці Суворова, 3, у Києві прийшов Євген Сверстюк із колективним листом-протестом проти арештів українських інакодумців. Він запропонував Євгенові Гуцалу поставити свій підпис під листом, на що той відповів Сверстюку: "Євгене, ти збираєш списки для КДБ". Бо було зрозуміло, що кожен, хто підпишеться, одразу ж стане наступною жертвою кадебістів. Євген Сверстюк сприйняв це як слабкoduхсть, а то й зраду національних і демократичних ідеалів. Через рік його заарештували і він довгі роки провів у таборах і на засланнях. І для мене Сверстюк — взірць чесності, шляхетності й мужності. Гуцало ж, у якого в той момент на руках було двоє маленьких дітей (незадовго до цього трагічно загинула його дружина Людмила), вважав, що не має права жертвувати своїми дітьми заради ідеї. Хто з них був правий?

У виступі при одержанні премії Фондації Антоновичів у травні 1995 року, за півтора місяці до смерті, Євген Гуцало сказав: "Ви знаєте, що коїться нині. Деякі вчорашні літературні ідоли самі падають, але чи варто в цій драматичній ситуації вести аж таку хворобливу боротьбу з тими, хто був не так фальшивим ідолом, як жертвою системи? Хто все-таки своїм словом, яке хочеться порівняти з "досвітніми вогнями" Лесі Українки, світив у темряві нашого комуністично-соці-

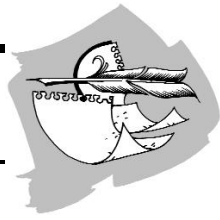
лістичного буття, освічував людську свідомість, допомагаючи, може, не так жити, як вижити? Здається, ніхто не осмілюється кидати камінням у в'язнів Освенціма чи в'язнів Заксенхаузена, то чи треба аж стільки кидати каміння у письменників, які порятувалися з газових печей соціалістичного реалізму, з крематоріїв мистецько-філософських догм, із цього страхітливого комплексу смертельної чорнобильської естетики? А чи не краще помовчати в жалобі та скорботі? Зрештою, весь наш народ пройшов усі ці "етапи більшого пути", — й не йшов він весь час таки з гордо піднесеною головою, зрештою, весь народ нині не існує у своєму ідеальному вигляді після, скажімо, чотирьохсотлітніх обіймів, то що — не той народ? Ні, той — і не інший, і ми всі в літературі — ті, а не інші. То, мабуть, і про самих себе годиться помовчати в жалобі й скорботі".

Мені б не хотілося, щоб у читачів цієї статті склалося враження, що Євген Гуцало був жертвою системи чи мучеником. Мабуть, головною його рисою була абсолютна природність, невміння удавати чи грати якусь несприятелювану йому роль. І це навіть не його заслуга — просто він таким народився. І коли на початку 80-х з'явилися один за одним три "хімерні" романи: "Позичений чоловік", "Приватне життя феномена" та "Парад планет", багато хто і з читачів, і з критиків був вражений. Адже досі Євген Гуцало був для всіх неперевершеним стилістом, тонким ліриком, поетом у прозі. А тут у романі-трилогії життя простого селянина Хоми Прищепи постає у неймовірному, фантастичному, а то й гротесковому світі. Власне, це роман абсурду, де колгоспне життя з його "героїчними буднями" — боротьбою за надій і зібраний урожай переплітається з містичними прозріннями головного героя, спілкуванням із позаземними цивілізаціями, провіщенням майбутнього й врешті досягнення усіх таємниць Всесвіту.

"Позичений чоловік" одразу ж став бестселером, адже окрім блискотливої, пересипаної українськими прислів'ями й приказками, сповненої народного гумору прози, книга приваблювала ще й чудовим оформленням: малюнками Рафаеля Багаутдінова. І справді, "Позичений чоловік" був однією з найпомітніших подій літературного життя середини 80-х років минулого століття. До речі, саме за цю трилогію Євгенові Гуцалу було

У родинному колі. Євгенко Гуцало, Леся Воронина, Євген Гуцало

присуджено 1995 року премію фундації Антоновичів.

Тоді ж на початку 80-х виходять одна за одною поетичні збірки Євгена Гуцала: “Письмо землі”, “Час і простір”, “Живемо на зорі”. Остання книжка поезій — “Напередодні нинішнього дня” з’явилася 89-го. Але поезію він продовжував писати до останніх днів. Маленького дитячого віршика Євген Гуцало написав на клаптику паперу, коли ми їхали в забитій електричці в село Нова Гребля — село його дитинства, купувати хату. Ні він, ні я тоді не знали, що нам не доведеться жодного дня пожити у тій хаті, бо через дев’ять днів Євгена Пилиповича не стане. Вже потім виявилося, що він на ногах переходжував інфаркт, і вже з інфарктом поїхав у село. Але це була його мрія — мати хату, садок, приїжджати сюди працювати, тікаючи від міських клопотів і шуму. Тож він, зціпивши зуби, терпів біль і будь-що хотів доїхати до Нової Греблі.

Тоді він щойно закінчив цикл гострих полемічних статей, присвячених українсько-російським стосункам. Спершу ці статті друкувалися в газеті “Літературна Україна”, а влітку 95-го Видавничий центр “Просвіта” запропонував Євгенові Пилиповичу видати їх у книжці під загальною назвою “Ментальність орди”. Остання стаття з цього циклу так і залишилася незавершеною. Про свою роботу над цією книгою Євген Гуцало на врученні премії Антоновичів сказав: “Мабуть, я сам — такий як є, не міг би раніше написати “Ментальність орди”... Але ж гріх було не задуматися над співжиттям, із дозволу сказати, російського та українського народів на українській таки землі, гріх було не задуматися над російською ментальністю, яка не є такою сама в собі чи сама по собі, а яка силоміць заклала в свою дуже специфічну структуру нашу українську ментальність, нашу по-своєму дуже специфічну структуру української вдачі. Силою агресії, силою зброї, силою паталогічної брутальності і паталогічного розвою нам постійно нав’язувався культ російського народу, нам постійно нав’язували цивілізацію брехні, пияцтва, ненависті до праці, нав’язувалася цивілізація безгосподарності, хаосу, безперспективності, цивілізація мародерства. Зрештою, ота війна в Чечні, яку бачимо сьогодні. Така сама Чеченська війна велася на Україні завжди”.

Історія з книжкою “Ментальність орди” мала драматичне продовження. Після її виходу у світ продаж її в книгарнях і на розкладах намагалися заблокувати, слідом за газетою українських комуністів “Товариш” історик Олексій Толочко (родич славетного академіка Петра Толочка — нині члена Партії Путіна в Україні) у статті “Ментальність ясиру” звинуватив Євгена Гуцала у спробі проектування власних, українських гріхів на сусідній братній народ.

Уже одинадцять із половиною років немає Євгена Гуцала, щойно у Видавничому домі “Києво-Могилянська академія” вийшло у світ друге, доповнене видання “Ментальності орди”, і, на жаль, за ці дванадцять років книжка стала ще актуальнішою.

Так само не втратили актуальності й десятки повістей, романів, оповідань і віршів Євгена Гуцала. Видавництво “Знання” підготувало до друку збірку дитячих оповідань “Лелеченя”, видавництво “Школа” планує опублікувати книжку “Сім’я дикої качки”, куди увійдуть найкращі дитячі оповідання Євгена Гуцала та його повість “Саййора”, твори письменника вивчають у школі. А як відомо, письменник живе доти, доки читають його книжки.

●

Леся ВОРОНИНА

СПОГАД ПРО ДРУГА

Якось Євген зателефонував: — Ти розповідав про прикордоння, наводив чимало цікавих фактів, що зафіксовані на межі України з Росією та Білорусією. Чи змогли б ми з тобою проїхати по цих місцях?

— Хоч і шкода тих фактів: сам збирався їх використовувати. Але що поробиш — другові все віддам. Переговорю в обкомі щодо транспорту і — поїдемо...

Обласний ідеолог Володимир Михайлович Половець, ровесник і однокурсник Гуцала по факультету російської мови та літератури Ніжинського педінституту, почувши про намір написати твори з життя представників трьох республік, весело усміхнувся, задоволено потер долонями і випалив:

— Жодної проблеми. Який маршрут обрали?

— Новгород—Сіверський—Семенівка—Шорс—Городня—Ріпки...

— Прекрасно! Даю транспорт до Новгорода, а там вас перекидають із району в район...

Невдовзі, напередодні Дня Перемоги 1977 року, Євген прибув до Чернігова. Завітали до Половця. Розмова була дружньою, щирою, відвертою, що й дало привід Гуцалові час від часу під’юзувати свого однокашника. Той сприймав це нормально, хоч іноді від несподіваних суджень однокурсника ніяковів.

За дві з половиною години по розмові ми вже були у Новгороді-Сіверському. За нами закріпили машину, яка й повезла по місту і прикордонних весях.

Хто читав повість Гуцала “З вогню воскресли”, можливо, звернув увагу на те, що автор постійно підкреслює: “Ми поїхали, ми пішли, ми стояли, ми стежили” і т. ін., хоч із ким він був, не каже. Отож знайте, він був зі мною, а писати волів тільки з вуст живих свідків подій.

Працювали так. Женя тримав напоготові блокнот, ручку, весь перетворювався на слух, а я мусив вести бесіду зі співрозмовником. Іноді втручався Гуцало, надто коли щось треба було перепитати.

— Для початку не так і погано, — рушаючи на Семенівку, промовив Женя. — Сподіваюся, попередю...

— Ти абсолютно обгрунтовано сподіваєшся, — додав я.

І справді, Семенівщина подарувала нам безліч цікавих історій, зустрічей із неординарними людьми.

Чого тільки вартий Степан Григорович Розстальний!

Учасник трьох війн, під час громадянської у полку під орудою онука паризького комунара Антуана Гарньє Олександра пройшов Поволжя, Кавказ. А скільки подвигів здійснив у обласному партизанському загоні! А Скоробагатий — член екіпажу капітана Гастелло! Нас привчали до думки, що Гастелло направив палаючий літак сам. А в екіпажі було троє. І двоє з них — українці!

Євген віддав перевагу маловідомим, а то й зовсім незнаним людям, які вважали свої подвиги рядовою справою, просто життям. І він із любов’ю малює портрети Марини Комісаренко, яка врятувала російського солдата Євгена Агеева, що від нього в неї гора листів, матері легендарного юного підричника Васи Коробка, його брата Івана, знайомлячи водночас із життям героя, і Катерини Шарабури, яку розстрілювали, а вона дивом лишилася живою.

Яскраво змалював письменник спалення невеличкого села Лосівка. Він створив барвисту картину фашистсько-карательського розгулу, передав муки ні в чому не винних людей.

— Всю Лосівку спалили, тільки магазин лишився і оця школа, — так розповідав нам її директор Михайло Сунко.

Поїздом до Тимоновичів, що над Снов’ю, Євген був глибоко за-

УЛЮБЛЕНА КНИЖКА ПОЛІСЯН

Починаючи з кінця 60-х, протягом десятиліття жилися Гуцалові тяжко. За повісті “Мертва зона”, “Родинне вогнище”, трохи згодом за “Двоє на святі кохання” йому перепало на горіхи. Головне ж — приниження і цькування письменника й далі набирало нових обертів. То, бачте, щось не те сказав при врученні медалі з нагоди 70-річчя В. І. Леніна, то комусь із ясновельможних не вклонився. А юні аспіранти під орудою самого Шамоти взялися клювати Гуцала за часте нібито вживання ним окремих слів і зворотів “не тієї лексики”.

Євген відповідав на кпини новими творами, почав писати художньо-документальні книжки.

чарований. Такої дивовижної тиші, таких мальовничих лугів йому раніше не доводилося бачити. Не втримався, щоб не занести до свого блокнота кілька слів: “Звідси, де стояла церква, спалена у війну, відкривається чудова панорама на Заснов’я. По рівнині в’ється річка, стоять ліси і переліски, поміж темних борів ясніють острівці весняних берізок, а далекий обрій повитий ледь видимим блакитним серпанком. Ген, Заріччя, ген, Медведівка! Стоїш і милуєшся...”

Коли бродили по розкішних травах і квітах, Євген признався:

— Куплю садиву. Вони ж тут копійки коштують. Буду тут жити. Серед такої краси тільки й працювати!..

Та коли їхали з Тимоновичів у російське село Андрейковичі, вже міркував тверезо:

— Краса красою, але ж дуже далеко від Києва...

В Андрейковичах порозмовляли з механізаторами, що обробляли ярі, заглянули до колгоспної контори, де погортали підшивку Погарської районної газети.

— Ти лишень поглянь, — сміявся Євген. — Автура: Петренко, Никоненко, Терещенко, Степаненко, Мірошніченко. Ні, є й російське прізвище — Хохлов!

І ми розсміялися.

Тут не Росія, і не Україна, і не Білорусія. Тут — чернігівське Полісся, яке споконвіку було чернігівським. І це розуміють у глибині душі лише дуже старі люди, як-от, скажімо, у селі Хоромному вже Климівського району на Брянщині, де запросили нас послухати сільський фольклорний ансамбль.

Бабусі поприходили до клубу, поставили на сцені, душ дванадцять. Женя шепоче: “Знаєш, що вони співатимуть?” — “Розпрягайте, хлопці, коней”, “На городі верба рясна”, “В кінці греблі шумлять верби”, — кажу йому.

Так і сталося. Навіть у тому ж порядку співали.

Коли ж я повів мову, що це українські пісні й самі виконавиці — українки, присутні — голова місцевого колгоспу Ковальов та партгор Терещенко — гордовито і вперто заперечили: “Нет, они, как и мы, — русские!”

І таке доводилося чути в багатьох куточках прикордоння й у Росії, і в Україні. У Липівці, наприклад, під Хрінівкою на Городнянщині, жінки мені так само сердечно заявляли, що вони “руські”, і не розуміють того, що я їм розповідав у своєму виступі.

Майже годину просиділи ми з Євгеном на Кургані Дружби, де встановлено однойменний Монумент з інкерманського каменю. Я помітив, як Гуцало записав до

Письменник Євген Гуцало на батьківщині

блокнота: “Росія — березняк. Білорусія — сосняк. Україна — верби, тополі”. Чи не там, у розмові на свіжій зеленій траві, ми глибоко усвідомили, що скільки існуватиме світ, будуть три народи. І треба шукати спільну мову, спільний шлях, щоб прийти від фальшивого братерства до чесного добросусідства.

Євгена вражав героїзм людей прикордоння. Нічим не примітні, у благоденській одежині, але з сяючими очима... Гуцало довго не міг прийти до тьми після зустрічі в селі Гута Студенецька Щорсівського району з партизанкою Марією Коршун. Ось чому:

— А сніги тоді глибокі були, замети скрізь, і місяць світив за хмарами, як їхали ми через село. Мороз сильний був, аж тріщало... Отак дорога вела, а отак стежка, то поліцаї стежкою пішли. Це, думаю, привезуть у Чуровичі, помучать і вб’ють. І сама не знаю, що сталося зі мною, а так, як була — так і скочила з саней у той колодязь. Впала у воду, стала ногами на дно, а води було по груди. Схопилася руками за зруб, голову прихилила, — краще, думаю, тут задубіти, ніж на поталу поліцаям дістатися.

Поліцаї, видно, побачили, що я звалилася у колодязь, вистрілили згори, тільки ж не вцілили, й пішли геть...

Я всю ніч стояла по груди у воді. Світати почало, тут якийсь хлопеч по воду прийшов...

Марія Коршун детально повідала цю виняткову історію. До глибини душі схвилювала вона письменника. Схвилювала і тисячі читачів.

Сталася пригода з Марією в селі Ясенівці на Брянщині. Віддав її в руки поліцаїв староста.

Але було й інше. В уже згаданому селі Хоромному, “коли еліців (Єліне — українське село. — С. Р.) спалили, то в нашій хаті жило багато українських сімей, отут набивалося душ до сорока... Піч і не вистигала ні вдень, ні вночі, бо це ж стільки треба було наварити, нагодувати...” Повідала нам про це селянка Ксенія Терещенко.

І ще мені вкарбувалося в пам’ять. Тільки нешироке і мілке болітце розділяє українське село Деревини Городнянського району та білоруську вьоску Усохська Буда. Люди з обох населених пунктів давно живуть дружно. Одружуються, родичаються, допомагають одне одному. Вони і роботящі, і співучі. Та сталося так, що в Деревині не було вчителя музики, і українці запросили з білоруського села музиканта Івана Петровича Іллічова. Палкий ентузіаст спочатку виплевав, а згодом і втілював у життя ідею — створив українсько-білоруський хор.

Не зустрітися з такою людиною — гріх, і ми поїхали до Усохської Буди.

— У хорі близько 200 учасників, — розповідав Іван Петрович. — Співаємо українських, білоруських і російських пісень. Виступали в Гомелі, Добруші, Городні, Чернігові. Лунають у нашому виконанні пісні “Ой у полі озерецько, там плавало відеречко”, “Дубочак зяльонянькі, Іванка малодзянькі”, “Меж крутих бережков”...

Про це Євген написав у своїй повісті. Я ж пізніше стукав у райкомівські та обкомівські двері, доводив, що цей хор — унікальне явище нашої доби. Адже люди без підказок згори, без принуки згуртувалися, пропагували рідну культуру, але наткнулися на глуху стіну байдужості. У Києві “поборники інтернаціоналізму” навіть слухати про хор не захотіли. Бо ж, як казав Великий Тарас, “сакля не нами дана”. Як це самі люди без керівного втручання вирішили співати разом? О невмирущий бюрократизм!..

З великою художньою силою описав Євген Гуцало трагедію придніпровських сіл Клубівка та Пізнопали на Ріпкинщині. Читати їх без тремтіння і сліз не можна.

Нестерпно тяжке життя народу, яке постає з цієї повісті Є. Гуцала, наводило читача на думку, що тоталітарний режим несе людям тільки горе, злидні, повневір’яння, смерть. І все це називалося переборенням труднощів, героїзмом.

“Тут, на прикордонні, розкажуть про воєнне минуле кожне велике й мале село, хутіреш, містечко; не мовчать ліси, річки, урочища, джерела, колодязі-журавлі... — пише Євген Гуцало. — Були зустрічі й розмови з ветеранами громадянської війни, героями колективізації, фронтовиками, партизанами, механізаторами й пастухами, — всі вони і їхні діла у своїй сукупності творять багатолікий образ народу, який боровся за свою долю у пеклі війни, воскрес із вогню живим і творчим...”

Майже два тижні подорожували ми з Євгеном дорогами Чернігівщини, Брянщини та Гомельщини. Менш ніж за місяць він написав повість “З вогню воскресли”. Один примірник рукопису подав до видавництва, а один надіслав мені на вчитку. Я прочитав, не зволікаючи. Та видавці виявилися спритнішими. І повість пішла до читача з низкою неточностей. Автор цим не переймався. “Як є, так і є”, — заспокоював мене й себе. І мав рацію. Бо й досі ця Євгенова повість — улюблена книга поліссян.

●

Станіслав РЕП’ЯХ,
м. Чернігів

ХРЕЩЕННЯ ГОСПОДНЄ. БОГОЯВЛЕННЯ.

Православна Церква встановила це велике дванадцяте свято в другій половині II ст. у пам'ять про Хрещення Ісуса Христа в ріці Йордані (назва річки, до річч, стала одним із варіантів народної назви свята — Йордань (Ордань)). Спочатку це свято відзначали одночасно з Різдвом, але в IV ст. їх розокремили.

Коли Ісусові виповнилося 30 літ і настав час його Божественного явлення, тоді він прийшов на річку Йордан, де Іоан Хреститель хрестив людей водою на ознаку очищення від гріхів, проповідуючи швидке пришествя Спасителя.

Коли Іоан жив у пустелі, постом і молитвою готуючи себе до великої місії Хрестителя, голос Божий звістив йому: "Над ким побачиш Духа Святого, що опуститься й сяде на нього у вигляді голуба, той і є Спаситель, що хреститиме Духом Святим".

Коли Ісус Христос виходив із води, над ним розкрилися небеса, засяяло світло, наче блискавка, і Дух Святий у вигляді білого голуба опустився на голову Спасителя. І в цей час пролунав голос із неба: "Це — син мій улюблений, що в ньому моє благовоління!".

Св. Амвросій Медіоланський і св. Іоан Золотоуст стверджують, що день Хрещення Ісуса Христа названий Богоявленням ще й тому, що в цей день він явився для спасіння людства. Через народження своє він не був відомий нікому, але через Хрещення його пізнали як Месію, як Господа, тому й Богоявлення.

Тому в цей день після Літургії, в пам'ять про хрещення Ісуса Христа в Йордані, Православна Церква проводить велике освячення води на річках, озерах, джерелах, колодязях. Така традиція існувала в Україні до XX ст. й відроджується зараз.

Місце, де мало відбутися освячення води, готували загодя (в народі його називали "Йордань"). Прорубували ополонку на річці, випилювали з льоду великий хрест, обливали його буряковим квасом, від чого він ставав рожевого кольору, та ставили над ополонкою. З льоду випилювали й престол, на якому відбувався молебень. Ялинковими гілками оздоблювали символічні "царські врата", прикрашали все місце. Хрест іноді прикрашали стрічками, сухими квітами.

Після Літургії всі урочистим хресним ходом йшли до річки, де відправлявся чин великого освячення води (цей чин, відправляється двічі — перший раз 18 січня, в Навечір'я Богоявлення, в храмі, а другий — 19 січня, в день Хрещення, після Літургії, поза храмом). Коли священик, освячуючи воду, опускав у неї хрест, був звичай стріляти з рушниць (а на Запорозжі — з гармат), що символізувало глас Божий із неба, і випускати голубів, які летіли над річкою, імітуючи явлення Святого Духа над Йорданом.

Освячення води приносило всезагальну радість. Як говориться в молитві, вода ця є "джерелом нетління, Даром освячення, відпустом гріхів, зціленням недугів,

на демонів усезгубною, для супротивних сил неприступною, Ангельської сили наповненою", всім, хто черпає і п'є її, служить вона "для очищення душ і тіл, для зцілення пристрастей, для освячення домів і для всякої користі", — тому люди намагаються запастися нею на цілий рік і вживати за потреби з молитвою натщесерце (тільки в день Богоявлення дозволяється її пити цілий день).

Дівчата мивалися водою з річки (а коли приносили додому, клали в неї пучок калини або коралове намисто) і втиралися червоними краями, аби бути рожевошкіми. Те саме робили й парубки, аби позбутися всіх недуг, — вірили, що в святій воді застудитися неможливо.

Повернувшись до храму після освячення води, священик кропив святою водою вівтар, і храм, і всі приміщення, а тоді з церковним причтом йшов по селу і освячував житла парафіян, пишучи свяченою крейдою хрестики на одвірках і вікнах. Там же, де цієї традиції не було, "Йордан писали" самі господарі: ставили хрести на воротах, на дверях, вікнах, на сволоку, на комині, на миснику, на макітрі з кутею й на горщиківі з узваром тощо.

Після обіду на місці освячення відбувалися загальні веселощі та ігри — катання на конях, на санках, на ковзанці, особливо поширені були кулачні бої, коли сходилися помірятися силою парубки з різних сіл (або коли велике село — з різних вулиць). Ця гра мала свої правила, за якими не допускалося каліцтва. Переможці в нагороду одержували вирубаний із льоду йорданський хрест.

Як зазначає П. Чубинський, "до Богоявлення народ утримується від усяких веселощів, тому що вода ще не освячена, але коли освятиться вода, тоді в усіх шинках повно людей. Молодь танцює під музику, а старі п'ють горілку. Тоді ж розпочинаються оглядини наречених і заручини". Після Водохреща молодь знову сходиться на вечорниці.

Молодиці протягом тижня після Богоявлення не прали білизни

на річці, "щоб не осквернити свяченої води". За повір'ям, під час "Йордані", коли священик занурює хрест у воду, вся нечиста сила від страху вистрибує звідти й сидить на березі й чекає, коли з'явиться хтось із брудною білизною, по якій, як по драбині, вона знову пірне у воду. Вважалося, що чим пізніше почнуть прати жінки, тим більше погані вимерзнуть під час богоявленських морозів.

Коли свято Хрещення Господнього (Водохреща, Богоявлення) має християнську основу, то цього не можна сказати про день Навечір'я Богоявлення, який у народі називають "Вілія" або "Голодна кутя". Саме він і є завершенням святкування язичницького нового року (всі магічні дії, записані мною та іншими етнографами, яскраво засвідчують це).

Власне, "Голодна кутя" з деякими лише відмінностями повторювала обряд різдвяного Святевчора, та й то ці відмінності були внесені під впливом християнства.

Оскільки Навечір'я Богоявлення, як і Навечір'я Різдва Христового, — це день строгого посту, то до освячення води не вживали їжі, через що свято ще називалося "голодна кутя". Вставши вранці, господар так само ставив узвар і кутю на покуті, на те саме сіно, яке лежало ще від "багатої куті", накривав кутю хлібом, а узвар — кншем. Потім усі йшли до церкви по освячену воду. Принісши додому воду, господар набирав її в миску, покривав кншем і йшов освячувати все господарство. Кнш — це той різдвяний хліб, що два тижні, всі святки, лежав коло куті (або кутя була ним накрита). Іноді брали не лише кнш, а й кутю або спеціально спечений пиріг. За господарем нерідко ходила вся сім'я або діти. Господар кропив святою водою хату, хлів, конюшню, стайню, погріб, садок, усе подвір'я, "щоб ніяка нечисть у двір не зайшла", криницю, якщо була в дворі, всю худобу. Покропивши певне місце, хазяїн писав крейдою хрест, промовляючи ту саму молитву. Але в

деяких регіонах досі фіксується язичницька формула, що була своєрідним заклинанням достатку на цілий рік: пишучи хрест, господар відкушував шматок пирога, промовляючи: "Хрест писну, а пиріг кусну", — щоб достаток був і в коморі, і в оборі, і в хаті.

П. Чубинський зафіксував ще один ритуал: "Увечері господар дому, взявши хліб із хрестом зверху, що називається пирогом, іде до дверей будівлі, де перебуває худоба, і промовляє: "Хто іде?" — "Бог!" — "Що несе?" — "Пиріг!" Після цього входить до худоби, благословляє її цим хлібом, розламує його на кілька шматочків і роздає худобі".

Кутю, яка лишилася після вечері, також віддають курям, щоб добре плодилися. Крім хліба й куті символом плодючості була й солома, що лежала в хаті всі святки (дідух). Увечері, як добре стемніє, виносили його з хати на вигін чи в садок і спалювали, а попіл висипали на город, "щоб огірки родили".

Ті самі магічні дії, що й на Різдво, проводилися над кутею, яка була пов'язана з культом предків. Про це розповідає респондентка з с. Губча Хмельницької обл.: "Треба кутю їсти всім із макітри, не можна відсипати. І особливо треба їсти кутю тим, у кого вмирали родичі, бо як ти не будеш їсти, то і вони на тому світі не їстимуть". Більшість етнографів XIX—XX ст. засвідчують, що обов'язковим на "голодну кутю" був звичай "кликати Мороза" — це доводить правдивість твердження, що кутя була якраз жертвою померлим предкам, які перетворилися на дрібні божества, що уособлювали певні стихії. Один із таких був Мороз. Цікаві діалоги з Морозом мені пощастило записати в селі Нижня Дубечня Вишгородського р-ну, у селах Гнідин і Вишеньки Бориспільського р-ну. Інформатори різного віку повідомляють, що Мороза кликали "у око до першої ложки" ("Морозе, Морозе, іди куті їсти!") А хтось, змінюючи голос, відповідав: "Нема де сісти!" — "Коло мене!" — "Нема ложки!" — "Ось у

мене!" — "Не хочу!" — "Ну, не хочеш, то не приходи і на поля, і на сади, і на худобину, і на людину!").

М. Максимович у праці "Дні і місяці українського селянина" наводить ціле закляття на Мороза: "...іди ти од нас на болота, да на очерета, да на темні ліса". Він зафіксував ще один магічний ритуал — "проганяти кутю": "Після вечері "проганяють кутю" — б'ють тричі макогоном у ріг хати, а тоді стукають у ворота м'ялом, коцюбою або чим-небудь іншим і навіть стріляють із рушниць".

Те, що, "проганяючи кутю", стріляли з рушниць, били макогоном (або поліном) об ріг хати чи об ворота, дуже нагадує ритуал закликання Мороза. Тож не виключено, що в давнину це був початок і завершення обряду поминання померлих предків, яких спочатку запрошували до вечері (перша кутя), а потім проводжали, подібно до того, як кличуть, а потім проводжають русалок на Поліссі. Особливу роль у цьому відіграє покуть — найсвятіше місце в хаті, де, за віруваннями, перебували духи предків, які й жили в колосках, перших або останніх, зібраних у сніп ("дідух"), ритуальні дії з яким забезпечували неперервність життя в природі. Кутю як жертвну страву (одну-єдину з усіх страв!) урочисто несли на покуть. Тому саме об ріг хати (той же покуть, лише знадвору) стукали макогоном чи пичним знаряддям, повідомляючи предків про початок священнодійства. Так само, щоб ніхто з покликаних не залишився в хаті після завершення обряду, зчиняли шум та стрілянину, як обереги, в сакральних місцях, до того ж, нерідко розбивали об ворота горщики, в яких варила кутя та узвар, приказуючи: "Геть, кутя, з покутя, а ти, узвар, іди на базар!".

Отож "Голодна кутя" — це якраз і було традиційне завершення язичницьких святкувань, тим більше, що саме в цей вечір востаннє ходили щедрувати.

• Людмила ІВАННІКОВА

Фото О. Литвиненка

Олекса Тихий загинув у Пермській тюрмі 5 травня 1984 року на 58-му році життя. Перед цим карався в таборі особливо суворого режиму ВС-389/36, що в селищі Кучино Чусовського району Пермської області, на Уралі, де мені довелося провести з ним в одній камері кілька місяців.

Україна пам'ятає перепоховання 19 листопада 1989 року трьох загиблих у неволі в середині 80-х років політ'язнів-правозахисників Василя Стуса, Юрія Литвина й Олекси Тихого. Той небачений від часів перепоховання Тараса Шевченка велелюдний похорон став одним із найзначніших щаблів на шляху нашого поступу до незалежності. Здивовані перехожі питали: кого ховають? Ховали "особливо небезпечних державних злочинців", "рецидивістів". За що ж ім така повага? Про Стуса вже дещо чули, про Литвина й Тихого — менше, але однакову їм віддавали шану, бо міра жертвовності кожного була — життя.

Людина колосальної інтелектуальної потенції й видатного педагогічного хисту, Олекса Тихий за умов колоніального режиму не міг стати великим педагогом і вченим, бо замість кафедри мав каторгу. Не став він і державним діячем, бо "в нашій краю, Богу милім", ворог старанно пильнував, щоб із-поміж нас не виростили провідники нації, які могли б вивести свій народ "на ясні зорі, на тихі води". Однак Олекса Тихий збувся як людина, як українець, якому віддаватимуть шану й ті, що житимуть після нас, бо підуть вони у мандрівку століть із його духа печаттю (І. Франко).

Олексій Іванович Тихий прийшов у світ Божий 27 січня 1927 року на хуторі Їзівка Костянтинівського району Донецької області. Батько Іван, робітник, помер по війні. Мати Марія, селянка, померла вже під час його останнього ув'язнення. Брат Микола, на два роки старший, загинув на війні. Мав Олекса сестер Зіну та Олександрю. Ще в 1948 році Олекса був ненадовго ув'язнений за критику кандидата в депутати. Навчався в транспортному та сільськогосподарському інститутах, працював у Златоусті. Закінчив філософський факультет Московського університету. У Москві одружився з Ольгою, 1949 р. народився син Микола. Але Олекса не міг там залишатися, повернувся в Україну. Працював учителем у школах Запорізької та Сталінської областей, викладав історію, українську мову й літературу, фізику й математику. Це був універсальний учитель, який міг і хотів створити свою школу. Він запропонував районно, що візьме клас і викладатиме в ньому всі предмети і виховання. Звичайно, йому не дозволили. А згодом усунули від викладання гуманітарних дисциплін.

Неухильно дотримуючись своїх принципів, Олекса Тихий звернувся до ЦК КПРС із листом протесту проти окупації Угорщини, за що 15 лютого 1957 року був заарештований удруге.

Дістав 7 років ув'язнення в таборах суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав за ст. 54-10 КК УРСР. Карався в таборі ЖХ-385/11 на ст. Явас Zubovo-Полянського району, Мордовія. У неволі близько знався з композитором Василем Барвінським, з лікарем Володимиром Кархутом, якому допомагав складати книжку про лікарські рослини, з Юрієм Литвином, Левком Лук'яненком.

Коли звільнився 1964 року, то до школи — улюбленої його справи — не підпустили й на гарматний постріл. Щоправда, в середині 60-х дозволили працювати у вечірній школі в Олексієво-Дружківці, але це тривало недовго. Викладати так, як він хотів, не давали, а як влада хотіла — він не міг. Працював робітником, набувши з десятих спеціальностей, охоче їздив на всілякі пе-

ПОВСТАВ І ПОЛІГ

рекваліфікації, бо це давало можливість зустрічатися з новими людьми, а також працювати в бібліотеках різних міст. Багато мандрував по історичних місцях, беручи з собою сина Володимира (1953 р. н.). Часто на велосипедах. Відвідував друзів по ув'язненню, розвозив літературу самвидаву.

15 червня 1976 року під час обшуку в Тихого вилучено машинопис "Мова народу. Народ". Дві доби його тримали під вартою "за підозрою в пограбуванні магазину". Під час обшуку 24 грудня 1976 року виявили на горіщі комірчини заліплені у глину німецький карабін системи "Маузер" зразка 1898 року, про який Тихий нічого не знав. Можливо, його ще під час війни сховав там брат Микола, який загинув на фронті.

Заарештували Тихого 4 лютого (за документами — 5-го) 1977 року за звинуваченням у зведенні наклепів на радянську дійсність (ст. 187-1). Та в ході слідства справу перекваліфікували на "антирадянську агітацію і пропаганду", ст. 62, ч. 2 КК УРСР. Тихого звинуватили також у "незаконному зберіганні вогнепальної зброї" (ст. 222 КК УРСР) — того карабіна, знайденого на горіщі. До речі, син Володимир знає, що батька кілька днів тримали в Дружківці й пропонували емігрувати. Але Тихий відмовився: "Моє місце тут, а не за кордоном".

Суд у справі Тихого і Руденка, який відбувся 23 червня—1 липня 1977 у м. Дружківка Донецької обл., був гучним, хоча проходив у "ленінській кімнаті" контори "Змішторгу", з якої зняли табличку, щоб її не можна було знайти. Рідних пустили до зали суду лише на шостий день. Тихому інкримінували статті "Роздуми про українську мову та українську культуру на Донеччині", "Думки про рідний Донецький край", "Ви і ми", "Сільські проблеми", тексти Декларації УГГ, Меморандумів Групи та інше, хоч Тихий здебільшого лише підписував документи Групи.

Як особливо небезпечний рецидивіст, О. Тихий дістав за ч. 2 ст. 62 максимальне покарання — 10 років таборів особливо суворого режиму і 5 років заслання, а М. Ру-

денко теж максимальне: 7 років суворого режиму та 5 років заслання за ч. 1 цієї статті.

Спровалили рецидивіста в табір "Сосновка", що в Мордовії. Уже там з виразкою шлунка його етапували до лікарні в м. Нижній Тагіл, повернули до Мордовії.

Тихий у зв'язку зі зміною обставин не понизив для себе планку. Левко Лук'яненко розповідав, що коли навесні 1978 року Олекса розпочав голодування протесту проти нелюдських умов утримання політ'язнів, то він, Лук'яненко, намагався стримати його, бо страждання, тим паче смерть його будуть тільки на вітих катам. "Якщо я помру, то муситимуть пом'якшити режим, вам буде легше", — вважав Олекса. Гай-гай, коли один за одним уже в Кучино, на Уралі, помирали Андрій Турик, Михайло Курка, Іван Мамчич, Олекса Тихий, Юрій Литвин, Валерій Марченко, Акпер Керімов, Василь Стус, то нас так закоркували в пляшку, що звідти не виходила жодна інформація. А нема в світі інформації, нема протестів, то легко довести світові, що в СРСР немає політ'язнів. Так неухильно виконували настанову генерального жандарма Андропова — виморити нас.

Тоді Олекса витримав 52-денне голодування. Це вже на межі загибелі. Утримували його в карцері. Був комариний період. Його, лежачого на підлозі, заїдали комарі. Нарешті Олексу переводять у лікарню. Юрію Федорову, який сидів у сусідньому карцері й рятувався від комарів, палячи старий бушлат, наказали винести Олексу з карцеру. Згодом Юрій розповідав, що Олекса важив кілограмів 40. А був це високий, колись сильний, красивий чоловік.

У жовтні 1978 Тихий розпочав нову голодовку. Його кинули в одиночку. Лікарка відмовилася його лікувати.

18 квітня 1979 року, на 17-й добі чергової голодовки, в Тихого стався внутрішньошлунковий кроволив. (Л. Лук'яненко у нарисі відносить ці події до жовтня 1978 року). Останні 18 годин він тяжко мучився. До лікарні його принесли з тиском 70/40. Начальник табору майор Некрасов сказав, що це си-

муляція. Та оскільки тоді в світі було багато шуму довкола імен перших ув'язнених членів Української Гельсінської Групи Миколи Руденка та Олекси Тихого, йому недвозначно натякнули, що можуть активувати і звільнити, якщо напише покаянну заяву. Бували такі рідкісні випадки: за висновком медичної комісії, що в'язень хронічно хворий, суд звільняв його. Тихий категорично відкинув цю пропозицію. Тоді напустили хірурга Скринника. Тихий назвав це шантажем і відмовився будь-що писати. "Жити будете в муках і недовго", — пообіцяв хірург-чекіст. Він зшив йому шлунок у вигляді "пісового годинника": їжа проходила тяжко, зі страшними болями. З-під наркозу він вийшов через тиждень. Виникли спайки кишок — це теж нестерпний біль. Тихий знову відмовився писати покаянну. 10 травня в нього розпочався перитоніт. Медперсонал подав документи на актування, але за межі лікарні вони не вийшли. Натомість 13 липня Тихого повезли етапом до лікарні м. Нижній Тагіл на Урал, хоча вона нічим не відрізнялася від мордовської. Етапом повернули назад у Мордовію. Друга рана (в паху) зрослася тільки зовнішніми катинами, тому кишки випирали пропуклину (інші назви — гила, грижа) з два кулаки. Коли лягав — вона западала. Мусив носити бандаж (тверду пов'язку), щоб її підтримувати. Але від

роботи і виконання норми виробітку його не звільняли.

У такому стані в січні—лютому 1980 року Тихий провів у карцері близько 40 діб. Карали його за те, що перейшов на статус політ'язня. Зокрема, що не носив нагрудний знак із прізвищем, відмовлявся від рабської праці, послідовно дотримувався голодовок 30 жовтня (День советського політ'язня), 10 грудня (День прав людини), 12 січня (День українського політ'язня). Притчею во язицех стали його вуса: "Підганяють наш козацький рід під свій копіл". Не збивав їх. Його карали і стригли вуса машинкою. Рідко які листи доходили від нього, але вже тоді стало відомо, що в Тихого відкрилися рубці на легені.

27 лютого—1 березня 1980 року разом з усім сосновським "контингентом" (33 в'язні, один у дорозі помер) Тихого перевезли етапом у селище Кучино Пермської області, де відкрили новий табір особливо суворого режиму.

Коли я прибув туди 2 грудня 1981 року, Тихого в зоні якраз не було. Десь навесні 1982 почули ми в нашій 17-й камері, що Олексу повернули з лікарні, він у сусідній 18-й камері. Василь Курило, якого виводили прибирати коридор, зумів переговорити з Олексою і приніс невеселі вісті про його здоров'я (а Курило лікар): шлунок нічого не сприймає, спайки кишок. Тихий мав ще операцію на виразку дванадцятипалої кишки.

Згодом Тихого перевели до нашої 17-ої камери. Він терпів лютий біль, але осявав співрозмовника доброзичливою, та надто болісною усмішкою. Говорив спокійно, розважливо, ніколи не вживав лайливих слів чи жаргону, мова його була вірцева за лексикою, за стилем, якась аж надто правильна — так пишуть, а говорять простіше. При цьому був людиною залізної волі, рідкісної толерантності й виняткової терпимості. З ним не можна було посваритися.

Коли Тихого діямав нестерпний біль, він кидав осоружну роботу, лягав на підлогу чи на купу шнурів, підбирав руками ноги під груди і так затято, без стогону, терпів. Мабуть,

так йому було легше. Наглядач відчиняв перші двері, гримав ключем об ґратчати, вимагаючи встати і працювати, не порушувати режиму. Але Тихий не озивався: кожне слово буде розцінене як "перерекання", після чого настане покарання.

Часом він мене дивував. Вийдемо на прогулянку в той дворик, а він, отакий зранений, стане в кутку на голову і стоїть довго-довго. Каже, це корисно для кровообігу (колись займався йогою). А ходив уже зігнувшись. У тому дворіку більше лежав на лавці або й на снігу, підб'гавши ноги під груди. Або набере води в рот і з годину сидить за книжкою чи за роботою. Це, каже, теж корисно. Психологічна вправа. Щоб зосередитися в собі. І не підтримувати порожніх побутових балачок.

Навесні 1983 року випустили Тихого на безкамерний режим. Там він мусив працювати кочагаром. Привезти тачку вугілля чи вивезти шлак не годин був, хто-небудь, найчастіше Євген Поліщук, допомагав йому.

Востаннє я бачив Олексу Тихого 7 березня 1984 року. Вивели мене зі співкамерником Балісом Гая-ускасом відкидати сніг біля прогулянкових двориків, а двері не зачинили. Бачимо: ведуть коридором Олексу. В довгому смугастому бушлаті, в руці тримає він чорну свою торбинку. Це — на етап. Казали потім, що повезли його на станцію Всехсвятська до лікарні, потім до Пермі. Там розрізали, подивилися, що смертельні метастази знищили шлунок, зашили й залишили вмирати. Цей, за висловом Євгена Сверстюка, Дон Кіхот XX століття з обличчям європейського президента пішов на смерть так, як його предки йшли на палю.

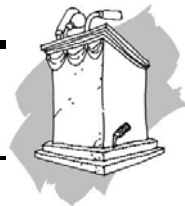
Згодом, уже на волі, розповідали, що Олексі в Пермі 19 квітня 1984 року надали коротке, 40-хвилинне побачення з першою дружиною, москвичкою Ольгою Олексіївною Тихою, та Володимиром, сином від другого шлюбу (він жив у Києві). Тихий був страшенно худий: при зрості 178 см у 1981 році мав вагу 40 кг. Шлунок уже нічого не приймав. Його вели попід руки, у нього навіть облязали нігті, але усміхався, був спокійний і просвітлений духом. Казав, що прощає всіх, навіть своїм гонителям. "Пам'ятайте Нагірню проповідь", — сказав на прощання.

Згодом ми дізналися, що помер Олекса не 2, а 5 чи 6 травня: його покинули бездоглядним і виявили мертвим 6-го. Але Лук'яненко виховав сорокову добу від 2 травня і запропонував ушанувати пам'ять Олекси Тихого голодуванням, а 39, 40 і 41 добу ще й мовчанням. Того року так само ми вшанували Юрія Литвина та Валерія Марченка, наступного року — Василя Стуса...

Поховали Олексу Тихого на кладовищі "Северное" в Пермі в присутності сина Володимира. Син хотів забрати батька на Україну, але йому сказали: "Якщо буде те наполягати, то результати бактеріологічного аналізу можуть показати гепатит, і тоді не забере те його ніколи".

Олексу Тихого вшановує громадськість. У Дружківці відбулася наукова конференція його пам'яті, видано брошуру її матеріалів. Там же засновано Благодійний фонд ім. Олекси Тихого, який проводить щорічні конкурси на ліпші праці з питань правозахисту. Мета фонду — "спорудження в м. Дружківка пам'ятника видатному українському правозахисникові Олексі Тихому, видання друком його творів". Завдання — "національно-патріотичне виховання молоді шляхом вивчення та популяризації творів О. Тихого, його концепції відродження національної культури на Донеччині та його правозахисної діяльності".

• **Василь ОВСІЄНКО**

ХРОНОГРАФ

Рубрику веде доктор
історичних наук, професор
Юрій ШАПОВАЛ

ДОЛЯ СЛАВНОГО
УКРАЇНСЬКОГО БАСА

Сучасники називали його українським Шаляпіним. Екзальтована дореволюційна преса вбачала в ньому “взірєць божественного натхнення життєвої правди на сцені”. А в советський час не доводилося згадувати про те, як склалася його доля. А як склалася доля Михайла Івановича Донця — знаменитого колись оперного співака-баса?

Народився Михайло 23 січня 1883 року в багатодітній робітничій сім’ї. За словами самого співака, любов до музики заронила й розвинула в ньому мати, яка знала багато українських народних пісень. Музику любив і батько. “Завваживши мій побожний потяг до вокалу, — згадував пізніше Михайло Іванович, — він власноручно змайстрував і подарував мені саморобну скрипку. Ота домашня музична закуска і привела мене під благодатне крило провидця по розшуку майбутніх талантів композитора-педагога Грінченка”.

Якось київський музикант і регент Олексій Грінченко почув виняткової краси дискант восьмилітнього Михайла. Відтоді хлопчик став співати у церковному хорі, хоч платня становила всього 50 копійок на місяць.

Уклавши угоду з Київською оперою, Грінченко обслуговував дитячим хором різні вистави. У такий спосіб Донець опинився в ролі маленького артиста на оперній сцені. Йому пощастило почути спів кращих тодішніх маестро, віч-на-віч зустрітися з Петром Чайковським, який диригував дитячим хором в одній із власних опер. Здавалося, сцена назавжди стане покликанням і життям Михайла Донця.

І раптом помирають його батьки. На клопотання робітників-арсенальців неповнолітнього хориста Михайла Донця як круглого сироту зарахували до військової школи медичних фельдшерів. Була служба, та були й курсанти-спектаклі, в яких Донець залюбки виконував найрізноманітніші ролі.

Відбувши військову повинність, Донець, попри матеріальну скруту, займався самоосвітою, брав уроки вокалу в найвидатніших київських педагогів. Водночас набував сценічної практики в популярній драматичній трупі Бородая в “ролях зі співом”.

У листопаді 1903 року почалася професійна сценічна діяльність Михайла Донця. Дебютував він у п’єсі Олександра Островського “Снігуронька”, виконавши роль гусяра. 1905 року Донця зараховують у Київську оперу, а вже наступного року запрошують до Москви на роботу в чи не найкращий приватний оперний театр Сергія Івановича Зіміна. “Служба в опері Зіміна, — згадував Донець, — заклала музичний театр усієї моєї сценічної діяльності. В атмосфері цього театру я вперше почав усвідомлювати справжнє поклонання мистецтва. Тут у мене виховався художній смак, зміцнювалася суворая артистична дисципліна”.

Саме в Москві Михайло Донець здобув собі ім’я, ставши достойним сценічним партнером таких співаків, як Федір Шаляпін, Леонід Собінов, Іван Алчевський та інші.

1913 року Донець повертається до Києва зі славою першорядного оперного співака. На початку I Світової війни його мобілізували до царської армії, він служив фельдшером у київському шпиталі, лише зрідка з’являючись на сцені.

У пореволюційні роки Михайло Донець став одним із найактивніших фундаторів українського оперного театру. Йому першому серед оперних співаків України було присвоєно почесне звання заслуженого артиста, а 1930 року — народного артиста УРСР. Донець досконало оволодів понад 130-ма партіями басового репертуару, багато гастролював.

І ось настав 1941 рік. У липні, коли німці наближалися до Києва, Донця як “неблагонадійного” заарештували за найбезглуздішими звинуваченнями (в тому числі й націоналізмі) й розстріляли.

Як з’ясував біограф Михайла Донця Анатолій Сахно, у 1955 році справу Донця припинили, а шеф КГБ Іван Серов особисто дозволив програвати платівки з його записами по радіо. Ось такий, напевно, мабуть, фінал історії з “українським Шаляпіном”.

ВСІ — НА МАЙДАН СОБОРНОСТІ

16 січня в агенції УНІАН відбулася прес-конференція керівництва Ради об’єднання “Захистимо Україну”. Як відомо, це громадське об’єднання постало в результаті проведення 16 червня 2005 року в столиці Всеукраїнської Народної Ради “Захистимо Україну”. Ініціатором Ради і фундатором цього об’єднання стали “Просвіта”, Спілка письменників України, Конгрес української інтелігенції, Спілка офіцерів, Українська народна партія, Конгрес українських націоналістів і ще низка громадських організацій і партій (на сьогодні їх уже 26).

Прес-конференція мала назву “Українська етнічна цілісність України та її політичний поділ”. Керівники об’єднання ще раз наголосили на величезному значенні Соборності України, єдності держави, нації. Це знову стало дуже актуальним у наші дні. Учасники прес-конференції закликали всіх патріотів України відзначити 22 січ-

Фото О. Ливиненко

ня День Соборності України як наше велике національне свято. У столиці об’єднання ініціює і проводить святкові акції, до яких запрошуються всі громадські організації і партії, яким не байдужа Україна. Епіцентром святкування стане мітинг о 15 го-

дині на Софійському майдані Києва, де 22 січня 1919 року і було проголошено Акт злуки всіх українських земель у єдину соборну Українську державу.

• Інф.

ПАРЛАМЕНТ, УРЯД, ОПОЗИЦІЯ. А ПРЕЗИДЕНТ, ВИХОДИТЬ, ЗАЙВИЙ?

Ще 10 січня Ющенко, Янукович і Мороз домовилися на нараді на Банковій припинити конфронтацію між гілками влади, скликати новий “круглий стіл”, щоб проаналізувати, як виконується Універсал національної єдності й за потреби підписати новий документ. Була призначена й дата: 14 лютого, День закоханих. Любові не вийшло. Вже у п’ятницю 12 січня парламент подолав вето Президента і таки прийняв закон про Кабінет Міністрів. Злодали вето, тобто набрали конституційну більшість, і солідну — понад 360 голосів, дозволило те, що до правлячої парламентської коаліції приєдналась у голосуванні фракція БЮТ.

“Наша Україна” тут же звинуватила Юлію Тимошенко у зраді й альянсі з регіонами, а та, в свою чергу, заявила, що бютівці цим припинили війну гілок влади в Україні.

А ще БЮТ не приховує, що вони голосували за закон “під себе”, сподіваючись на дострокові парламентські вибори, їхній виграв і формування ними Уряду.

Є серйозний виграв уже зараз. Як компенсацію БЮТ отримав два дуже важливі прийняті того ж дня закони. Перший — про опозицію, правда, прийнятий ще в першому читанні. Він передбачає створення “тіньового кабінету”, очолювання представниками опозиції 12-ти важливих парламентських комітетів, посади перших заступників голови в інших комітетах.

Другий прийнятий закон — про імперативні мандати для депутатів місцевих рад, які, як відомо, вперше обрані за партійними списками. Закон гласить, що відтепер депутат місцевої ради не може залишити партію чи блок, від яких обраний до ради (а значить, відповідну фракцію). А якщо залишить, то позбавляється мандата депутата і на його місце приїде представник тієї ж партії (чи блоку). Вже зараз депутати-втікачі мають повернутися у свої фракції (або здати мандати). Не секрет, що це значно

змінює позиції БЮТ у регіонах, де саме цей блок досяг найбільших результатів на торішніх виборах.

Отже, щодо нового закону про Кабмін, Президент тепер автоматично вносить у парламент кандидатуру від партії чи коаліції, що перемогла на виборах. Якщо він цього не робить, кандидатуру просто вносить голова парламенту. Те саме — і щодо міністрів оборони і МВС. Зніматиме з посади їх відтепер парламент. І призначатиме нових теж, навіть якщо Президент протягом 15-ти днів так і не подасть нових кандидатів.

Усі акти Президента тепер вступають у силу після того, як їх завізує Прем’єр і відповідний міністр. У віданні Кабміну переходить Державне управління справами (знаменита “ДУ-Ся”). А це всі державні об’єкти на зразок резиденцій, держдач. Уряд виділятиме Глобальній службі безпеки кошти на забезпечення його роботи.

Що ж залишається у Президента з реальних важелів влади? Виконавча вертикаль на місцях? Тобто, призначення голів обласних і районних держадміністрацій. Але, по-перше, ці адміністрації працюють під контролем і керівництвом уряду. По-друге, будь-якого моменту вони взагалі можуть бути ліквідовані, згідно з давно запланованою реформою місцевої влади. По-третє, вже зараз вони працюють під значним контролем місцевих рад, аж до права цих рад висловлювати недовіру відповідному голові адміністрації, що має вести до його відставки. А якраз у радах пропрезидентська “Наша Україна” має досить слабкі позиції. Тут домінують БЮТ і Партія регіонів або створені ними коаліції.

Отже, парламент продемонстрував, хто господар у парламентсько-президентській республіці. Чи відбудеться тепер задеклароване припинення протистояння між гілками влади? Сказати важко.

• Петро АНТОНЕНКО

ОФІЦІЙНО

РОЗКОЛ ЗАМІСТЬ ПОРОЗУМІННЯ
ІЗ ЗАЯВИ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПРОВІДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ ПАРТІЇ “СОБОР”

Ухвалений Закон України “Про Кабінет Міністрів України” несе загрозу існуванню української держави, оскільки спрямований на монополізацію влади Прем’єр-міністром, Урядом і так званою “антикризовою” коаліцією. Цей закон нівелює принцип “стримування і протидії” між владними інститутами, вносить дисбаланс у систему влади, суттєво обмежує конституційні повноваження Президента України, позбавляючи його можливостей виконання головної функції щодо гарантування дотримання Конституції та законів України. Адміністрування та “ручний режим” управління, виписані в цьому Законі, неминуче посилять корупцію на вищих державних посадах, зміцнять і так надмірну централізацію влади та дискримінацію органів самоврядування.

Такі дії вносять розкол у суспільство і стимулюють війну всіх проти всіх. Замість пошуку порозуміння з Президентом і недавніми партнерами з демократичного табору країна з тривогою спостерігає демонстративну упередженість.

УРП “Собор” закликає Прем’єр-міністра і Голову Верховної Ради зупинитися в ескаляції протистояння з Президентом, вимагає відкласти введення в дію законів про Кабмін і про імперативний мандат, наполягає на зверненні до Конституційного Суду терміново розглянути відповідність цих законів нормам Конституції України.

13 січня 2007 року

КАЛЕНДАР

Те, що Україна дала колишньому Радянському Союзу, як і загалом світу, багато видатних учених, аксіома. Великою космічною державою СРСР теж став значною мірою завдяки українцям.

12 січня виповнилося 100 років із дня народження Сергія Корольова — найвидатнішого вченого у радянській космонавтиці. Народився він у Житомирі, в досить забезпеченій родині викладача гімназії Павла Яковича Корольова й доньки купця Марії Миколаївни. Подружжя невдовзі розлучилося, і маленький Сергійко з матір’ю переїхав до її батьків у місто Ніжин на Чернігівщині. Там прожили кілька років. Після одруження мати з учителем Григорієм Баланініним сім’я переїхала в Одесу, де й ріс майбутній учений. Далі —

СЕРГІЙ КОРОЛЬОВ: «РІДНА МОВА — УКРАЇНСЬКА»

навчання у Москві, наукова робота у ракетобудівництві.

А далі — те, що трапилося з мільйонами людей у тоталітарній державі, яка безжально перемелювала і тих, хто служив їй, створював її міць. 1938 рік, донос колег, жорстокий, несправедливий вирок “за шкідництво” — 10 років ув’язнення в таборах. Через 6 років дострокове звільнення за клопотанням легендарних льотчиків Громова і Гризодубової. Повна реабілітація прийшла лише 1958 року. Але ще за рік до цього Корольову було вручено зріку Героя соцпраці.

Важко переоцінити видатні заслуги Корольова. Вже до 1957 року він завершує наукову роботу зі створення “ракетного щита” СРСР, поставивши на конвеєр балістичні ракети

далекій дії Р-2 власної розробки. Випуск їх почався в Україні, на спеціально збудованому знаменитому заводі “Южмаш”. Далі, й до самої смерті у 1966 році, Корольов — Головний конструктор у космонавтиці СРСР. Усі епохальні події відбувалися під його керівництвом. 4 жовтня 1957 року — запуск першого у світі штучного супутника Землі. 12 квітня 1961 року — на орбіті перший космонавт планети Юрій Гагарін. Творіння Сергія Корольова навіть по його смерті приносили нові перемоги у космонавтиці. Він був причетний до розробки і пізнішого запуску на місяць “Лунохода” (1970 р.), до створення космічних кораблів “Союз”, що літають у космосі й по сьогодні.

Корольов завжди пишав-

ся, що він з України, часто бував тут. А в анкетах на запитання щодо рідної мови писав: “Українська”. На відміну від багатьох вихідців з України, що цуралися свого роду-племени й рідної мови.

• Петро АНТОНЕНКО

НАДЗВИЧАЙНИЙ СТАН

— Як могло статися, що визначну архітектурну пам'ятку знесли без дозволу, самовільно?

— Підприємство “LV—холдинг”, тобто сьогодні, по суті, власник цієї земельної ділянки, відведеної йому Київською міськрадою, знесло пам'ятку архітектури XIX століття по вулиці Рибальській, 22. Це будинок першого київського телеграфу. Інвестор мав дозвіл на освоєння земельної ділянки за адресою вул. Рибальська, 24\16, там стояла господарська будівля барачного типу, але він зніс водночас і те, що було на сусідній ділянці. Без будь-якої підстави. Такі випадки непоодинокі, вони є і, на жаль, будуть. Проблема в тому, що в нашій державі не працює не лише закон, що стосується будівництва, а й усе законодавство. У Києві пам'ятки не лише зносять, вони й горять, як наприкінці минулого року згоріла унікальна пам'ятка дерев'яної архітектури — будинок Київського водогону, просто на набережній, неподалік від річкового порту. Зараз ми готуємо документацию на внесення до державного реєстру кількох об'єктів культурної спадщини — це пам'ятки науки і техніки, які розташовані на київській Набережній. Але, як відомо, вона надзвичайно приваблива для забудовників, уже кілька років тривають торги з приводу забудови київських схилів. І ми переконані, що будівля Київського водогону згоріла не випадково. Насправді це підпал. Сьогодні законодавчо унормовано об'єкти культурної спадщини, закон про їхню охорону передбачає відповідальність, у тому числі й кримінальну, але, на превеликий жаль, ми не маємо яскравих прикладів покарання вандалів. Ми нині в стані судових позовів із людьми, які прагнуть знести залишки будинку по вул. Червоноармійській, два роки тому зруйнувалася частина цієї будівлі. Оскільки це пам'ятка, її треба було б відновлювати. Бо якщо зноситимемо все, що якось пошкоджено, нібито з мотивів, що недоцільно зберігати, через 5-10 років ми втратимо історичний образ Києва. Я вважаю, що історичний центр ми вже втратили. Безумовно, за діями цього так званого “LV—холдингу” — конкретні особи, і ми їх не знаємо, бо нині в нашій державі найбільша таємниця, хто стоїть за тією чи іншою юридичною власністю.

— Ви вигравали судові позови у таких справах?

— Вигравали, але один із п'яти. І часто було, якщо вигравали суд у першій інстанції, то програвали потім. Тому що не можемо рівнятися своїми статками з інвесторами. Вони йдуть до суду з гаманцем, а ми з державницькою позицією. Україна перестане бути європейською державою без культурної спадщини, адже найбільше багатство кожної країни — це природна й культурна спадщина. Учора представники Київської міської організації товариства охорони культурної спадщини побували на цьому об'єкті. Охорона, посилюючись на те, що тут уже були з Київської міської адміністрації, з телебачення, нікого не пустила. Хоча громадська організація, згідно з законом, має право громадського контролю за станом збереження об'єктів культурної спадщини. Але сьогодні не лише громадську організацію, а й представника влади можуть не пустити. Прикладів вандалізму, відкритого й неприхованого, у нас безліч. Ось на вулиці Михайлівській дві пам'ятки, це будівлі № 8-10 і 12. Навпроти вже знесена пам'ятка, а на її місці збудовано бетонну коробку. Звичайно, люди цього можуть не помічати, але нині в Києві і в Україні відпрацьована схема: житловий будинок — пам'ятка архітектури. Викупляють квартири, людей відселяють, будинок лишається напризволяще. Логічно, що інвестор мав би реставрувати будівлю і знову використати за призначенням. Ні, цього не роблять. Отак, як на Михайлівському провулку. Ці будинки простояли близько десяти років, у самому центрі міста, на очах у міської влади, вони потихеньку руйнувалися, з боку вулиці їх підсилювали рихтуваннями, і коли вони мало не почали падати на голову, один знеси, і я думаю, що доля десятого й дванадцятого номерів буде такою ж. Їх знесуть. Хоч, згідно з законом, знести пам'ятку можна тільки після урядового рішення, це винятковий випадок. А вони зносять відкрито, по-бандитськи. Якщо в радянські часи, за даними нашого

ДОРОГИМИ ДЛЯ МЕНЕ СТАЛИ СХИЛИ ДНІПРА

Ліричним рядкам знаменитого “Київського вальсу” надано буквального значення: фатальне для столиці стихійне градобудування схоже на воєнні дії на чужій території — з вандалізмом, безжальним знищенням природи і пам'яток архітектури. Тож дорогі серцям киян схили Дніпра оцінені саме вартістю земельних ділянок під забудову. Це те, на що вже поклали жадібний погляд інвестори, а остання резонансна подія в столиці лише подовжила перелік втрат нашої історико-культурної спадщини. Протягом новорічної ночі на території найбільшого у світі земляного укріплення “Київська фортеця” зруйнували три пам'ятки архітектури, серед них будівля київського телеграфу, єдина, що збереглася в оригіналі з давніх часів. Тепер тут з'явиться багатоповерховий житловий комплекс. І мова не про освоєння турботу київської влади про забезпечення киян житлом, зрозуміло, що квартири продаватимуть за недосяжними цінами. Неймовірність ситуації, що у правовій державі, просто в її серці триває злочинне нищення історичного обличчя Києва і затверджено це дозволами чиновників, позитивними результатами експертиз, а злочинці, навіть руйнуючи на очах усього народу пам'ятки національного масштабу, можуть бути покарані сміховинним для їхніх кишень штрафом. Змінити ситуацію можна лише за допомогою реформи, причому на всіх рівнях, — вважає перший заступник Всеукраїнської громадської організації охорони пам'яток архітектури Микола ПАРХОМЕНКО.

Фото О. Литвиненка

товариства, ми втрачали щороку близько 50 пам'яток в Україні внаслідок стихійного лиха, саморуйнування, то нині протягом року лише пам'яток археології близько п'ятисот, а загалом тисячу пам'яток втрачаємо щороку. У нас за 15 років кількість пам'яток скоротилася на 20 тисяч. Це, переважно, такі прикриті випадки, як і той, що стався цими днями.

— Прозвучало, що штраф за це близько десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів.

— Це близько 200 тисяч гривень. Але я не впевнений, що саме таке число зазначають. Вже доходило й до суду, а інвестор залишався у вигазі. Як правило, в процесі судового розгляду справа розпадається. Той, хто винен, завжди зацікавлений, щоб справа відлежала. Згадайте ситуацію з фітнес-центром під Софією: створили урядову комісію, я був її членом, вона кілька місяців попрацювала, прийняла відповідні рішення, зупинили будівництво. Та ось фітнес-центр уже збудований, до речі, найдорожчий в Україні й дуже прибутковий. Але водночас це міна уповільненої дії під Софією.

— Ті, хто наїхали бульдозерами на київський телеграф, знали, що руйнують національну пам'ятку?

— Для них абсолютно неважливо, тим більше, я певен, навіть не йшлося, що це пам'ятка: “Дивіться, обережно, по цеглині розбирайте”. Хоча інвестор добре знав, що він робить, не випадково це відбулося саме на свята, вибрано час, коли не працюють державні установи. Ми про це дізналися через засоби масової інформації. Адже у нас немає можливості контролювати щодня ситуацію щодо кожної пам'ятки. А за схемою тих, хто намагається забудувати земельні ділянки в охоронних територіях, діють й інші, хто хотів би використовувати пам'ятки не за призначенням. Випадок захоплення 55-го

корпусу на території Києво-Печерського заповідника — це абсолютно нецивілізована акція. Є рішення Київради про передачу 55-го корпусу Києво-Печерській лаврі. Але якщо навіть таке рішення прийнято, то Київська міська влада мала б подумати, куди ж подіти заповідник, ту його частину, яка розташована у цьому корпусі? Закон про музеї та музейну справу абсолютно не припускає такої ситуації, коли частина музейного комплексу чи частина музею може бути просто викинута на вулицю. Якщо ми претендуємо на роль цивілізованої європейської держави, то хіба таким чином можна діяти?

— Це надзвичайний стан. І що можна зробити?

— Шляхи вирішення цієї проблеми абсолютно реальні, унормовані законодавчо, але для цього потрібна відповідна державницька й політична воля. Наш Президент милується пам'ятками, говорить, що потрібно за будь-яких умов зберегти наші фортеці, що їх можна продавати, що він особисто опікує будівництво Мистецького Арсеналу, відтворення палацу Розумовського у Батурині — це дуже добре, нам приємно, що він розуміється на цьому. Але важливіше визначати пріоритети і швидше забезпечити виконання закону в цій галузі. Треба дбати про законодавче забезпечення збереження цих об'єктів. На такі випадки, як цей, потрібна негайна реакція, адже за скандальні кримінальні справи береться Генеральна прокуратура, Президент дає доручення, а ось нині ми поки що такого не чуємо. Безумовно, є закон, за яким можна не лише накласти штраф на порушника закону, притягти до кримінальної відповідальності тих, хто безпосередньо давав вказівку, хоча, наскільки нам відомо, управління охорони культурної спадщини не давало дозволу на знесення будівлі київського телеграфу за адресою Рибальська, 22. Але вже сьогодні його немає! Мало не щомісяця ми втрачаємо у Києві цінну будівлю, внаслідок вандалських дій людей, які окрім прибутку не бачать нічого. Погляньте, що діється з Подолом, переважно дво- і триповерховими. Є звичайний легальний метод регенерації старих будинків, коли вони відтворюються реставраційними методами, або в тих же матеріалах та історичному вигляді, у якому вони були. Але сьогодні колишні двоповерхові будинки стають триповерховими, п'ятиповерховими. Поділ змінює свою конфігурацію, втрачає історичний образ.

На Ярославовому Валу кафе “Ярославна” — двоповерховий кутовий будиночок. Прекрасна пам'ятка, вона вже близько п'яти років відселена, звичайно, приватизована, і ми переконані, що її знесуть і на її місці збудують не двоповерховий, а чотири-п'ятиповерхову будівлю. Хоча це міцна будівля, прекрасна пам'ятка, яку треба зберігати в тому вигляді, у якому вона є.

Інтереси збереження культурної спадщини, збереження традицій духовної культури не можуть переважити бізнесові інтереси. Сьогодні відомо, що собівартість квад-

ратного метра житла в Києві близько 500 доларів. А уже відпускна ціна як мінімум удвічі вища. І ось проблема з архітектурними пам'ятками. Зараз, якщо дійде справа до кримінальної відповідальності за руйнування пам'яток, прокуратура запитає про оцінку цієї будівлі, оцінну вартість. Але у нас 99 % пам'яток не мають оцінної вартості, тому що у бюджеті коштів на це не передбачено. І навіть найвизначніші пам'ятки, об'єкти Києво-Печерського заповідника, Софії Київської не оцінені. Тож якби і київський телеграф мав оцінку, то йшла б мова про відшкодування повної вартості плюс штрафні санкції. Продумана ситуація, коли, маючи дозвіл на знесення будівлі на сусідній ділянці, знесли і цю. Схема та сама: відстоїться, скандал відшумить, і через рік почнуть будівництво.

— Найболючіше питання для нас — це київські схили.

— Вони під реальною загрозою. Бо починаються розмови про набережну від Поштової площі до моста метро, це перша черга 2,4 кілометра протяжністю. Навіть набережну пропонують забудувати 9-поверхівками, це фактично відріже сприйняття схилів, загородить їх. Але ми переконані, що на цьому не зупиняться, підуть далі, і якщо залишиться така безхребетна державна політика до тих, хто намагається нас позбавити головних надбань, то київські схили ми втратимо. Залишаться тільки в піснях, у тому Київському вальсі: “Дорогими для мене стали схили Дніпра”. Справді, надзвичайно дорогі! Прецедент створено на Грушевського, 9а, — це київські схили, верхня кайма, яку ніяк не можна було чіпати. Не тільки тому, що цей будинок виліз як прищ, там небезпечна геологічна ситуація, київські схили, незважаючи на сучасні методи закріплення, можуть поповзти. Це перша проба — Бабушкінський проект, і далі вони не зупиняться. Подібна ситуація на вул. Січневого повстання, 11, біля Палацу дітей і юнацтва. Там дитсадок, абсолютної вартісної будівля була оголошена аварійною, відселена і сьогодні йдеться до того, що там з'явиться будівля, подібна до будівлі на Грушевського, 9а. Це діляночка, яка нависає над Аскольдовою могилою, у ста кроках. Розкавуйте оцю унікальну історичну територію.

— На Ваш погляд, чому руйнуються і горять пам'ятки (наприклад, церкви у Західній Україні), які представляють зразки нашої культури, серцевину етносу. Чи є крім бізнесового й інший інтерес у руйнації пам'яток?

— Днями на Волині згоріла пам'ятка XVIII сторіччя, минулого року лише на Львівщині згоріло п'ять пам'яток XV—XVI століття, які представляли нашу культуру. Моя особиста позиція — переважно це підпали, аби очистити місце під нову церкву. Бо хочеться й пічне опалення, і освітлення, і щоб були інші споруди, наприклад, будинок священика.

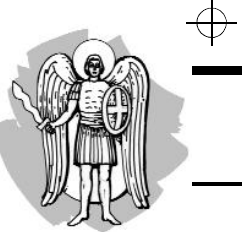
— То унікальну церкву можна зберегти як пам'ятку, а поруч поставити іншу...

— Так і мало б бути. Таких втрат, як за останні десять років, у нас ніколи не було. Щоб за рік горіло близько десяти церков, унікальних пам'яток, адже вони не відтворюються! Кам'яну будівлю можна відтворити, бо лишилися фіксації, історичні матеріали, а пам'ятка дерев'яного зодчества не може бути відтворена, від неї лишився тільки автентичний попіл.

— Що ж залишається — виходити всім миром і захищати ці пам'ятки?

— Виходить, що так. Сьогодні ми в суди не віримо, владі також. Раніше ми людям казали: “Звертайтеся до суду”. Нині ми вже не радимо звертатися до суду. Бо коли суд прийме рішення, що будівництво законне, то людям уже нікуди подітися. Та це якби рішення було обґрунтоване. В таких випадках насамперед треба бути поінформованими, треба знати наперед, що тут має бути. Киянам порада така: якщо біля вашого будинку є щілина, земельна ділянка під потенційну забудову чи невеличкий скверик, дитячий майданчик, майте на увазі — вони під загрозою. Ви повинні бути насторожі. За десять кроків від ваших вікон завтра може постати велет, який перекине і сонце, і небо. І найдієвішим залишається тільки ваш спротив.

● Спілкувалася
Валентина ДАВИДЕНКО

ГАРЯЧА ТЕМА

Між бруковкою й бетоновим саркофагом один крок. Ногою на педаль — і тоді рідкі потоки речовини ховають під собою валуни, занесені в околиці Києва із скандинавським льодовиком 150 тисяч років тому, дбайливо зібрані пізніше руками давніх мешканців, коли кожен камінь піднімався на гору, щоб мостити ними вулиці.

ІСТОРІЯ ХВОРОБИ

Сьогодні киянам пропонується «достойна» заміна: замість старовинних камінців, зібраних і покладених уручну, асфальтові плити — щоб зручніше було ставити на пішохідній вулиці авто (на проданих кілька років тому 16-ти ділянках вулиці передбачено аж два паркінги — за адресою Андріївський узвіз, 14—16 та поруч, на Фролівській, 9—11); замість рукотворних див майстрів вулиці — дива сучасної техніки, що продаватиметься у торговельних павільйонах (на місці будинку Грабовського на Узвозі, 34в, а також на Фролівській, 9—11 і на Узвозі, 36в); а художні галереї та майстерні змінять обшиті пластиком офіси, ресторани й готелі. І кілька майстерень для різноманіття — щоб залишити враження «мистецької» вулиці. Втім, інформація про це навіть не розголошується...

Акція «Андріївський узвіз для митців і киян» мала на меті вплинути на рішення адміністрації — і киянської, і подільської — щодо подальшої долі вулиці, яку збираються чи реставрувати (але з ущільненням), як вирішили улітку 2006 року Іван Салій та Євген Романенко зі згоди мера столиці, чи піддати реконструкції (читати «знищенню»), на яку Подільська адміністрація незаконно оголосила восени тендер, але потім перенесла на 2007 рік... Мета акції — поінформувати громадськість, думкою якої «забули» поцікавитися, а також привернути увагу ЗМІ. Адже попри те, що офіційного рішення щодо майбутніх змін вулиці ще немає, слідів безцеремонних втручань не помітити важко: і жваві будівельні роботи, що ведуться за зеленими парканами, і спотворена бетоном бруковка (бетон зіпсував не лише естетичний вигляд Узвозу, а й залив систему стічних мереж, що серйозно загрожує затопленню вулиці під час танення снігів і весняних злив, і може підмити і без того нестійкі фундаменти старовинних будинків — тоді вже жодна реставрація їх не врятує).

ТВОРЧИЙ ОПІР

Акція — це своєрідне театралізоване дійство, суть якого у про-

«АНДРІЇВСЬКИЙ УЗВІЗ ДЛЯ МИТЦІВ І КИЯН». ЧИ НАДОВГО?

Наприкінці минулого року в арт-галереї «Карась» відбулися треті відкриті громадські слухання з проблем порятунку вулиці Андріївський узвіз. До робочої групи громадських слухань увійшли громадська організація «Опора» та «Голос громади Києва». Слухання стали кроком до порятунку унікальної вулиці: окрім опору юридичного (два попередні слухання відбулися 14.08.2006 та 28.09.2006), останнім часом набирає обертів опір творчий. На Узвозі було проведено яскравий театралізований перфоманс...

тиставленні Узвозу, який він зараз, його прообразу, який може втілитись у життя після перебудови. Частина вулиці була умовно розділена навпіл. Одна половина представляла собою «Узвіз сьогодні», де стояли художники, грали музиканти, співали барди, а молоді поети читали вірші, де гуляли яскраво вдягнені люди з кульками і квітами, й панувала атмосфера свята. Інша сторона символічно показувала ймовірний «Узвіз завтра», як осередок матеріальних цінностей і задоволення побутових потреб. Люди в чорному чи сірому вбранні із зав'язаними чорною пов'язкою очима і намальованими штучними посмішками «продавали» на імпрізованих лотках туалетний папір, консерви й інші «блага». На будинках, які підлягають знесенню (чи перебудові), плакати з інформацією про те, що було в цьому будинку раніше і що тут збираються зробити. Вулицею згори донизу пустили стрічку, зв'язану з багатьох стрічок, принесених учасниками дійства. На стрічках люди писали, за що вони люблять Узвіз. По завершенні акції стрічку розмістили біля Подільської адміністрації — на випадок, якщо комусь раптом стане цікавою думка громадськості...

КРЕАТИВНА ГРУПА

Організатори акції — творчий гурт «Горище», неформальне об'єднання людей віком від 18 до 30, студентів, молодих журналістів, митців, і просто небайдужих. З ініціативи двох студентів-журналістів утворився гурт саме у зв'язку з подіями на Узвозі, згодом поповнився чималою кількістю енту-

зіастів. Люди підхопили естафету і робили, що могли: самостійно виготовляли й розклеювали афіші у своїх навчальних закладах, інформували щодо акції студентське населення, допомагали в пошуках волонтерів і митців, у розповсюдженні прес-релізів і анонсів...

Допомогу пропонували і надавали громадська організація «Опора» (що розповсюдила інформацію серед ЗМІ, виготовила майже дві сотні афіш і допомогла залучити волонтерів), Музей російського мистецтва (допомога з реквізитами), інформаційна підтримка надійшла від сайтів «Обозреватель», «Майдан», від видань «Відлуння віків», «День» і багатьох інших. Приєдналися й відомі етнічні гурти «Буття» і «Рун», молоде покоління письменників: Світлана Богдан, Артем Захарченко, Галина Ткачук, Роман Скиба, Олег Романенко, Надія Сель, Олеся Мамчич й інші, автор-виконавець Олег Сухарев, а також численні флейтисти, гітаристи і барабанщики, що наповнювали повітря вулиці світлом і звуками. Активісти фан-клубу гурту «Тартак» влаштували «народні малювання» — на великих ватманах всім охочим пропонувалося намалювати Андріївський узвіз щасливим...

МОГИЛЯНКА ПРОТЕСТУЄ...

Коментарі студентів Києво-Могилянської академії, що активно долучалися до акції:

Анастасія, студентка 1 курсу ФГН, волонтер, відповідальна за зв'язки з громадськістю:

— Загалом акція вдалася, але було замало людей. До подібних

акцій їх треба залучати якомога більше. Нам дуже не вистачало інформаційної підтримки...

Ігор, студент 1 курсу ФГН, волонтер, журналіст:

— Я брав участь в акції як волонтер, стояв на «темному» боці Узвозу: продавав рибні консерви підозрілого вигляду під промовистою вивіскою «Bluewater». До мене підходили люди й запитували про те, що відбувалося; чимало киян зацікавилися акцією. Було багато ЗМІ, мене знімали на відео та фотографували — тому я певен, що театралізованість заходу пішла на користь громадському резонансу навколо події. Майже всі волонтери були студентами Києво-Могилянської академії. Сподіваюся, наша праця привернула увагу суспільства. За потреби ми будемо продовжувати таку діяльність, адже Андріївський узвіз — дуже дороге для нас усіх місце, окраса Подолу, який став рідним навіть для приїжджих могилянців.

Наталія Стеценко, художник, 13 років працює на Узвозі, також долучилася до акції:

— Я вважаю, що така акція дуже потрібна. Доки ми стояли із

зав'язаними очима, до нас підходили люди, розпитували, цікавилися... Ми пояснювали їм ситуацію, і вони співчували та підтримували нас.

Іноземці, які приїждять до Києва, не підуть у модні бутіки — такого «добра» їм вистачає і в своїх країнах. Вони хочуть відчувати Україну через творчість, через сувеніри й картини, в яких кожен митець лишає часточку себе. Тож акція відбулася. Вулиця, наповнена легендами, барвами і піснями мандрівних менестрелів і досі під загрозою бути живою похованою під шаром бетону. Так само під загрозою залишається доля митців, які на ній працюють чи виставляють свої роботи, і це єдина можливість заробити на життя. А для творчої молоді — місце, де можна знайти однодумців... Але саме акція показала, що позитивний урок Майдану не пройшов марно і вже забуте гасло «нас багато» поки що не втратило актуальності...

● **Олена МАКСИМЕНКО,** студентка Національного університету «Києво-Могилянська академія», МП «Археологія»

НЕ МОЖУ МОВЧАТИ!

У славнозвісному тридцятому корпусі Києво-Печерської лаври я працюю вже 25 років. Якщо звернутися до історії цього помешкання, то спочатку будинок зводився під іконописні творчі майстерні художників. За переказами, гроші на будівництво давав навіть відомий художник Іжакевич ще наприкінці XIX століття. Там працював і сам Іжакевич, і його учні, була рисувальна школа. Фактично всі художники пройшли через ці майстерні. Тобто, це один із осередків культури. Звичайно, всі майстри були іконописцями, але писали й світські роботи. У 20—30-ті роки минулого століття тут були так звані експериментальні майстерні, художники вчилися, працювали, вони й започаткували техніку дизайну й декоративно-прикладного мистецтва, графічний відділ. Під час Другої світової війни будинок дуже постраждав, і Спілка художників тоді виділила великі кошти на ремонт приміщення. 1948 року він знову відновив роботу, ожив. Там працювали такі відомі художники, як Михайло Дергус, бойчукісти, які ще залишилися, туди повернувся із заслання Гвоздик, там працював Якутович, відомий монументаліст Кириченко. Багато художників уже мого покоління фактично в цих май-

СПАДКОЄМЦІ АЛІПІЯ ЧИ ВИГНАНЦІ?

стернях і виросли поряд зі своїми батьками.

Сьогодні ж збираються відселити художників із цього корпусу, угоду з нами не продовжено, ціни катастрофічно зросли: якщо ми платили близько двох гривень за квадратний метр, то зараз оплата зростає у 5-6 разів.

Зрозуміло, що на мізерну зарплату викладача художньої школи чи академії неможливо буде утримувати майстерню. Та, головне, Церква Московського патріархату претендує на цей будинок і хоче виселити звідти художників, йдеться про більшу частину території

Верхньої Лаври. Цей тридцятий корпус раніше був на території господарських приміщень, уже за часів радянської влади став оглядовим майданчиком. Уже не перший рік ці намагання, церква планувала там і свій готель, якісь комерційні структури заселити. Але оскільки зараз претендує на всю територію, заповідник теж у критичному стані. Це загальнонаціональне надбання, там великі цінності. Надбрамна церква з розписами — єдина, яка залишилася після лихоліть. А сподівання, що Російська Церква зрозуміє українське мистецтво — сумнівні, завжди існував цей конфлікт, бо українські ікони не вписувалися в їхню канонічність, а від цього залежить, як вони будуть збережені надалі.

Ми, художники, написали листа Прем'єр-міністру, він доручив розгляд цього питання Міністерству культури, міська рада повинна дати свої пропозиції щодо оренди. Та ось у лютому закінчується оренда, і що далі — ніхто не знає.

● **Василь КОПАЙГОРЕНКО,** член Національної спілки художників України

РЕФЛЕКСІЇ

“Учора мені в двері подзвонили. Відчиняю — стоїть якийсь хлопчак і бурмоче під ніс: “Коляда-коляда-колядниця, гарна з медом паланиця...”. Я не стерпіла й кажу: “Хлопче, чи ти радію не слухаєш, що досі жодної колядки по-людськи не можеш заспівати? Іди, і до-

ХТО НАВЧИТЬ КОЛЯДУВАТИ?

ки не навчишся по-справжньому колядувати, не приходить до нас”, — ділилася враженням від цьогорічної зустрічі з київськими колядниками співак й композитор Леся Горова. Її обуренню не було меж, і це можна зрозуміти: здавна в Україні колядування було своєрідним священнодійством, ритуалом уславлення новонародженого Бога, де поєднувалося і мудре слово, і хоровий спів (недарма колядувати ходили саме ватагами). А в сучасному столичному варіанті це більше нагадує своєрідне жебракування. А скільки є оригінальних і мелодійних колядок і щедрівок!

А до речі, ніхто не замислювався — скільки? Відомий фольклорист і записувач фольклору з тридцятилітнім стажем Кузьма Антонович Смалюк знає їх близько півтисячі. Він самостійно об’їздив чи не всю Україну по периметру, побувавши у найвіддаленіших селах, де ще збереглися і традиції, і люди, які не тільки пам’ятають народні пісні, а й живуть за тим неписаним законом, що передавався з роду в рід від діда-прадіда. Півтори сотні

з них (більш церковно-канонічні) увійшли до збірки “Ой колядо-колядочко”, яка нещодавно побачила світ у чернівецькому видавництві “Зелена Буковина”. А ще більше трьохсот унікальних народних апокрифів про народження Сина Божого та діяння святих на землі розшифровані й зберігаються в домашньому архіві К. Смалюк, чекаючи свого часу, а точніше — небайдужих спонсорів. Кузьма Антонович записує перлини народної творчості вже більше 30 років. І не просто записує на плівку, а перекладає на ноти, компонує з них цікаві фольклорні збірки. Зараз на його рахунок лише виданих збірок — більше двадцяти. А загалом в архівах Смалюк зберігається понад 7 тисяч фольклорних записів.

Збірка “Ой колядо-колядочко” теж по-своєму унікальна: тут є і всевітньо відома колядка Франца Грубера “Тиха ніч”, і “По всьому світу стала новина” Кирила Стеценка (діда), і “В яслах, у вертепі” Яна Сидельського. А крім цього — три музичні варіанти колядки “На різдвяні свята”, чотири варіанти “Ой у місті

Віфлеєм”, п’ять варіантів “Добрий вечір тобі, пане господарю” і аж сім варіантів “Нова радість стала”. Є і зовсім незвичні, як-от колядка “Сталася нам, сталась дивна новина”, записана в селі Крупове на Рівненщині від Уляни Кот чи щедрівка “В місті Віфлеєм три дерева росло”, записана в селі Хоружівка, на батьківщині Президента, від Валентини й Наталки Коробейник.

Єдиний недолік книжки — мізерний наклад (усього 400 примірників). Але це не вина, а біда упорядника, якому доводиться самотужки шукати гроші на видання. А так хотілося б, аби у школах, бібліотеках і в книгарнях, які ще подекуди збереглися в нашому глобалізованому мегаполісі, була така збірка, яку можна було не лише погортати, а й узяти додому, вчитатися в тисячолітню мудрість простих слів, вивчити їх самим і навчити своїх дітей. І тоді на Різдво наші квартири повнилися б святковим повноголоссям, а не жебрацьким бубонінням, — на щастя, на радість і на добро всім.

• **Наталка ПОЗНЯК-ХОМЕНКО**

З РОСИ Й ВОДИ!

За 30 років цілеспрямований Марко Бровун пройшов у театрі шлях від головного адміністратора, заступника директора, директора театру до генерального директора-художнього керівника. Очолований ним Донецький музично-драматичний театр розвивався на якісно новому рівні творчо-виробничої діяльності. Театр став справжнім осередком української культури в Донецькому регіоні: основу репертуару, що нараховує 33 вистави, складає українська класика, перекладені українською твори світової класичної та сучасної драматургії, а також п’єси вітчизняних сучасників. Виховування глядачів починається ще змалечку — вистави для дітей уже протягом десятиліття йдуть виключно українською. Постійні аншлаги — показник економічного успіху, і активна гастроля діяльність сприяє популяризації діяльності театру далеко за межами регіону.

Сьогодні Донецький академічний український музично-драматичний театр знаний і відомий в Україні, він постійний учасник і частий переможець театральних

МІЙ ДІМ — ТЕАТР

Наприкінці грудня 2006 р. генеральний директор-художній керівник Донецького академічного українського музично-драматичного театру, заслужений працівник культури України, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка М. М. Бровун відзначав 60-річчя з дня народження та 30-річчя творчої діяльності.

фестивалів, володар багатьох нагород і премій, найвідвідуваніший театр країни. 2001 року вперше в історії незалежної України за видатні досягнення у розвитку українського театального мистецтва театру було надано статус “академічного”. А у 2003 році одна з наймасштабніших за останні роки постановок — “Енеїда” — була удостоєна найвищої державної нагороди — Національної премії України імені Тараса Шевченка.

У святковий день ювіляра вітали міністр культури і туризму України Ю. Богуцький, голова Донецької облради А. Близнюк, перший заступник голови Донецької облдержадміністрації С. Дергунов, Донецький міський голова О. Лук’яненко, керівники провідних театральних колективів країни, представники театральної громадськості й засобів

масової інформації. Було зачитано вітальні телеграми від Президента України В. Юшенка, Прем’єр-міністра В. Януковича та віцепрем’єр-міністра А. Клюєва.

Теплі слова, щирі вітання, спогади про минулі події і дорогих друзів — святкування відбувалося в атмосфері задушевної бесіди й веселих жартів. Розчулений увагою ювіляр, для якого театр за 30 років плідної діяльності став рідним домом, натхненно читав вірші.

За багаторічний досвід плавання у бурхливому театральному морі колеги з театрів України відзначили ювіляра званням “Почесний адмірал”, а колектив рідного театру висловив свою безмежну вдячність гідному керма-

Фото Вячеслава Пошуко

ничу такого великого корабля, як Донецька муздрама. Великому кораблю — велике плавання!

• **Ольга ГРИШКО**

ЮВІЛЕЙ

Останні дні 2006 року подарували шанувальникам сучасної української музики чудове свято. В колонному залі імені М. В. Лисенка Національної філармонії України відбувся авторський концерт композитора Віктора Степурка за участю заслуженого академічного симфонічного оркестру національної радіокомпанії України під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України Володимира Шейка.

Концерт, в якому виконувалися симфонічні драми композитора і колядки в його обробці, був приурочений до 55-літнього ювілею знаного майстра. З цієї нагоди його привітав Подякою Київський міський голова Л. Черновецький, її вручили народна артистка України Леся Дичко і відповідальний секретар Київської міської організації Національної спілки композиторів України Сергій Лижичко. Знаного майстра нагородили грамотою Макарівської райдержадміністрації, яку вручили заступник голови адміністрації з гуманітарних питань Раїса Резніченко та завідувачка відділу культури і туризму Ліна Факторович.

Віктор Степурко народився 22

ОСТАННЄ СВЯТО МИНУЛОГО РОКУ

грудня 1951 року в селі Миколаївка Близнюківського району Харківської області. Музичну школу закінчив у селищі Шабельківка міста Краматорська на Донеччині. Згодом закінчив диригентсько-хоровий відділ Донецького музичного училища (1975) і вступив до Київської державної консерваторії імені П. І. Чайковського, де з 1976 року водночас навчався на диригентсько-хоровому (клас професора Л. Венедиктова) і композиторському (клас професора М. Скорика) факультетах. Після закінчення консерваторії працював викладачем музично-теоретичних дисциплін Хмельницького музичного училища, а з 1982 до 1997 року — викладачем Макарівської музичної школи на Київщині. З 1997 року Віктор Степурко перебував на творчій роботі, з 2004 року викладає в Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв у Києві.

Він — член Національної спілки композиторів України, член правління Київської організації спілки, лауреат премій імені Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, М. Лисенка, І. Огієнка, Міжнародної музичної

премії імені Л. Вітошинського, обласної музичної премії, кавалер ордена Святого Володимира III ступеня. На Всеукраїнському конкурсі “Духовні псалми” у 2000 році В. Степурко був удостоєний I премії.

Творчий доробок композитора вельми значний — від пісенних

В. І. Степурко

жанрів і музики для дітей (зокрема, опери “Музична крамничка”), до симфонічних і оперних полотен (“Симфонічні драми” № 1—7, опера “Зальотний” за мотивами оповідань В. Шукшина). Найпопулярнішими стали його хорові твори без супроводу, які з великим успіхом виконувалися на міжнародних фестивалях і конкурсах у Великобританії, Франції, Німеччині, Польщі, Україні, Угорщині. На багатьох із цих творчих змагань провідні українські колективи за виконання творів В. Степурка здобули призові місця. У жовтні 1997 року вперше проведений хоровий фестиваль “Золотоверхий Київ” був повністю присвячений творчості В. Степурка, що засвідчує високу оцінку таланту композитора.

І цього вечора гучними оплесками вітали ювіляра та його неперевершені твори у виконанні симфонічного оркестру друзі, колеги, земляки. Адже за висловом багатьох мистецтвознавців, Віктор Степурко — один із найкращих сучасних композиторів світу.

• **Євген БУКЕТ**

ЛЮДИ “ПРОСВІТИ”

МИКОЛІ КОРОБКУ – 70, або ЖИТИ ПО ЛЮБОВІ – Й ВАЖКО, І РАДІСНО

1937-й — це як смертний вирок для життя, як апогей сталіщини, обрамлений у брехливі слова: “Я другою такою країною не знаю, де так вольно дышит человек”. Та як би там не було, а на 17-й день від його початку народилася людина, яка й нині, через 70 років, живе по правді й любові. Живе і не гнеться перед жодними обставинами чи авторитетами, несучи в серці гідність українця-правдолюбця.

Адже навіть сьогодні, у незалежній Україні, на Дніпропетровщині українська мова — небажана гостя. А ось Микола Коробко ще півстоліття тому студентом Дніпропетровського державного університету спілкувався з викладачами й ровесниками тільки українською. Тож і не дивно, що він тепер — член правління Української Гельсінської Спілки, заснованої дисидентами-правдолюбцями Миколою Руденком, Левком Лук’яненком, Петром Григоренком, Олесем Бердником...

Про потребу жити в гармонії з природою, а не затьогати руйнувати її сьогодні знають навіть діти. А ось виступити на захист природи в Кривому Розі кілька десятиліть тому в журналі “Україна” означало йти проти місцевих можновладців. А Микола Іванович це робив, хоч і працював рядовим науковим співробітником науково-дослідного гірничорудного інституту. Нині він теж — поза партіями, хоч пропозиції очолити те чи інше партформування національно-демократичних сил у нашому регіоні вистачало. Та він вважає, що в діяльності громадських організацій більше ширості й правди, ніж у партіях. Тому й працює на чолі Криворізького об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” й асоціації “Зелений світ”, веде й активну правозахисну роботу, постійно — в центрі боротьби за утвердження національних пріоритетів. На минулих переможних президентських виборах був представником Віктора Юшенка у Кривому Розі, під час Помаранчевої революції — у Києві на Майдані.

Жити не за розрахунком, а по любові — важко. Бо ж треба віддавати, а не тягнути все до себе, вимірюючи життя власною вигодою. Але ж люди вірять таким, бо бачать у них справжніх лідерів. Тож і повірили Миколі Коробку в 1990-му, коли балотувався в депутати Верховної Ради не від якогось трудового колективу з волі адміністрації чи партії, а за місцем проживання. І він здобув перемогу навіть над мером міста вже в першому турі. А потім, після свого депутатства, відмовився, на відміну від багатьох своїх колег-обранців, від різних матеріальних благ. Зате твердо знає, що може покласти на вірних друзів, на своїх дорослих дітей, які не зрадять ні словом, ні ділом, на дружину, яка разом із ним була на Майдані, на Батьківщину, яка наповнює серце свого сина теплом любові й радості.

• **Криворізькі просвітяни**

АЛЛО, КРИМ!

Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка вимагає зупинити свавілля кримських чиновників, яке виявилось у тому, що 5 січня 2007 року у зв'язку зі звільненням за власним бажанням директора Лівадійського палацу-музею Кавалевої Л. Ф. міністром культури та мистецтв АРК Єрмачковим А. Л. та заступником голови Верховної Ради АРК Бахареви М. А. колективу Лівадійського палацу-музею було представлено нового директора Кепуладзе Г. Е.

Питання, які виникли у членів колективу: чому не врахована одностайна думка колективу щодо висування на посаду директора Лівадійського палацу-музею кандидатури заступника директора Гуценка В. Л., висловлена в листі на ім'я Єрмачкова А. Л., зареєстрованому в Міністерстві культури та мистецтв АРК 29 грудня 2006 р.; який орган розглядав подану кандидатуру і чому про це не поінформовано колектив Лівадійського палацу-музею; чому на посаду директора всевітньо відомого історичного, музейного, культурного та наукового центру, який є місцем проведення найважливі-

ЗУПИНИТИ СВАВІЛЛЯ
ТИМЧАСОВИКІВ

ших державних і міждержавних заходів, призначається людина без базової освіти, необхідного досвіду музейної та керівної роботи, невідома громадськості м. Ялта та Криму, залишилися без аргументованих відповідей з боку Єрмачкова А. Л. і Бахарева М. А.

Як знущання над здоровим глуздом можна сприймати слова кримських владоможців, які поводяться, на нашу думку, як зухвалі тимчасовики, про те, що одною з найкращих музеїв України потрібен “кризовий менеджер, який отримав освіту в американському коледжі”, що “палац-музей треба перетворити на експериментальний майданчик, де молодий директор навчиться керувати”, що “час демократії минув, і що думку трудового колективу враховувати не обов'язково”.

Того ж дня, 5 січня 2007 року, відбулися загальні збори колективу, на яких було ухвалено, що колектив Лівадійського палацу-музею продовжує виконувати планові обсяги робіт згідно з нормативними документами і ви-

словлює свою незгоду з рішенням Міністерства культури та мистецтв АРК щодо кандидатури нового директора, звертається до Президента України, голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, голови Ради міністрів АРК, депутатів всіх рівнів, широких кіл громадськості для того, щоб:

1. Скасувати рішення Міністерства культури та мистецтв АРК про призначення Кепуладзе Г. Е. директором Лівадійського палацу-музею;
2. Провести обговорення кандидатур на посаду директора Лівадійського палацу-музею на підставі кваліфікаційних вимог до директорів музеїв (повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст)). Післядипломна освіта в галузі управління. Стаж роботи в галузі культури на посадах керівника нижчого рівня не менше 5 років (відповідно до єдиних тарифно-кваліфікаційних вимог, додаток 1 до наказу Міністерства культури та мистецтв України № 204 від 19.04.2001 р., за-

тверджених наказом Міністерства культури та туризму України № 745 від 18.10.2005 р.).

Слід зауважити, що один із учасників подій — це той самий Бахарев М. А., який є автором статті “*Ми вернемося к тебе, Родина*” в газеті “Крымская правда” у числі 199 (22852) від 27 жовтня 2001 року, де, зокрема, стверджується: “...*хотя и нации такой в природе не существует, украинцы — это часть русского народа, говорящая на одном из диалектов русского языка*”.

Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка підтримує вимоги колективу Лівадійського палацу-музею. Крім того, у зв'язку з очевидною неспроможністю, на нашу думку, органів місцевого самоврядування Криму ефективно здійснювати управління Лівадійським палацом-музеєм, ми вимагаємо негайно перевести Лівадійський палац-музей у пряме підпорядкування Міністерству культури та туризму України.

- **Сергій САВЧЕНКО**, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка, кандидат фізико-математичних наук

ДЕРЖАВНА СПРАВА

Напередодні Нового року після довгого ремонту в Києві відкрився Національний музей Тараса Шевченка, що є спадкоємцем давніх традицій збирання й вивчення Шевченкіани, започаткованих ще Василем Тарновським та Миколою Біляшівським. В оновленій експозиції найповніше з усіх зібраних представлено малярський і графічний доробок Т. Шевченка, а всього у музейній колекції понад сімсот оригіналів. У ній також зібрані всі прижиттєві видання літературних творів Поета, книги з особистої бібліотеки, художнє приладдя, рідкісні автографи, меморіальні речі, архівні матеріали та документи. Все це складає унікальне музейне зібрання, що налічує понад 81 тисячу експонатів, серед них понад 31 тисяча пам'яток.

Серед цінних експонатів — твори художників-сучасників Тараса Шевченка та видатних митців сучасності.

Тришки історії для наших читачів. Із 1949 року музей розміщено в будинку-палаці на столичному бульварі Т. Шевченка, по сусідству з університетом його імені та пам'ятником Шевченку в парку його імені.

1989 року в приміщеннях Національного музею Т. Шевченка було здійснено капітальний ремонт і відкрито нову експозицію.

2004 року музей було зачинено на ремонтно-реставраційні роботи, експонати евакуйовано до фондосховищ, тривалий час музей працював у режимі художніх виставок.

22 грудня 2006 року Національний музей Тараса Шевченка відчинив двері для відвідувачів, завершивши побудову оновленої експозиції.

Сьогодні у 17 залах представлено твори з колекції НМТШ, які, згідно з хронологічно-тематичним принципом експонування, розкривають етапи життя й творчості митця. Паритетно представлено доробок поета і художника. Оскільки музейна експозиція не призначена для дублювання наукової монографії, — вона апелює до глядача через музейний предмет із залученням спеціальних, ексклюзивних засобів: в оновленій експозиції здійснено послідовний, систематизований виклад означеної теми введенням унікальних

ШЕВЧЕНКІВ МУЗЕЙ ЗАПРОШУЄ

Перші відвідувачі оновленої експозиції

експонатів у тематичні вузли образно-символічного звучання. Це стало можливим завдяки співпраці наукового колективу музею з групою художників на чолі з лауреатом Національної премії України імені Тараса Шевченка Анатолієм Гайдамакою. Створено таке художньо-просторове середовище в приміщенні XIX століття, де автентичні предмети того часу органічно поєднуються з сучасними засобами — текстовими й ілюстративними банерами, обладнанням, ручним текстилем тощо. Це сприятиме інтерактивному спілкуванню з відвідувачами, коли про неперепутні цінності розповідається мовою, адекватною XXI століттю.

Усі малярські твори, книжкові раритети, особисті речі Шевченка та його сучасників представлено в оригіналах. Графічні твори, згідно з вимогами до їхнього експонування, в оригіналах представляються частково й почергово. Віднайдено можливість ознайомлення відвідувачів музею з графічним доробком митця за дотримання належних умов

Директор Національного музею Наталя Клименко та художник Анатолій Гайдамака

збереження творів на паперових носіях. Відвідувачі побачать цілком нове й оригінальне вирішення залів №№ 1, 5, 7, 8, 13, 14, 16. Оновлено значну частину експозиції. Поспішайте переконалися в цьому!

- **Фоторепортаж Олександра ЛИТВИНЕНКА**

ПРО ЦЕ ГОВОРЯТЬ

ЗЕМЛЯ ЩЕ
НЕ ПРОДАЄТЬСЯ

Верховна Рада подолала вето Президента на закон про мораторій на продаж землі. Таким чином, щойно прийнятим законом продовжено заборону на продаж землі й на 2007 рік. Подолати вето вдалося лише тому, що до правлячої коаліції приєдналася фракція БЮТ.

Противники продажу землі твердять: Україна ще не готова до цього, що треба розробити механізми, аби забезпечити від розбазарювання землі. Прихильники продажу нагадують, що ринок землі давно діє в усіх цивілізованих країнах, а розбазарювання землі йде вже зараз, у тому числі замаскований продаж під виглядом різних “оренд”, “успадкувань” тощо. Натомість мільйони простих людей, начебто вже законних власників землі, не можуть продати свою приватну власність — зайві ділянки, які не в змозі обробити.

КАБМІН: ЗМІЦНЕННЯ
СИЛОВИХ ВІДОМСТВ

За поданням Кабінету Міністрів, Верховна Рада призначила віце-прем'єром уряду Володимира Радченка, якому доручено від імені уряду керівництво силовими відомствами держави. Радченко 1994 року був міністром внутрішніх справ, потім двічі, з перервами, — головою СБУ, секретарем Ради нацбезпеки й оборони.

А заступником міністра внутрішніх справ — начальником штабу МВС призначений рішенням уряду, без участі Президента, генерал-лейтенант Сергій Попков. Той самий, який у розпал Помаранчевої революції, 28 листопада 2004 року, будучи командувачем Внутрішніх військ МВС, віддав наказ привести війська у повну бойову готовність із видачею зброї. Багато хто вважає, що це був один із силових варіантів виходу з кризи: спробувати розігнати Майдан силою, що могло б закінчитися кровопролиттям. На щастя, цього не сталося, а генерал Попков пояснив, що то була звичайна навчальна тривога.

ПОЛЬЩА ІНІЦІЮВАЛА
МІЖНАРОДНЕ ВИЗНАННЯ
ГОЛОДОМОРУ В УКРАЇНІ
ГЕНОЦИДОМ

Депутати Європарламенту від Польщі ініціювали збір підписів для прийняття цим вищим органом Євросоюзу резолюції про визнання голодомору в Україні 1932—1933 років актом геноциду комуністичного режиму СРСР. Для того, щоб декларація була офіційно прийнята Європарламентом, потрібні підписи більшості його депутатів, тобто мінімум 393-х із 785 парламентарів.

Свої підписи поставили вже лідери двох найбільших фракцій Європарламенту: британець Чарльз Тернон від християнських демократів і поляк Марек Сивець від соціалістів. Тому є надія, що Європарламент прийме відповідний документ.

ЛЮСТРАЦІЯ У ЦЕРКВІ

Щойно призначений архієпископ Варшави Станіслав Вельгус відразу змушений був відмовитися від цієї посади. Причина — оприлюднення польською пресою даних про його співпрацю зі спецслужбами колишнього комуністичного режиму країни. Польща прагне рішуче покінути зі спадщиною тоталітарних часів. Тому в останні роки широкого розмаху набув процес люстрації. Відкрито таємні архіви. Навіть найменша співпраця з комуністичним режимом у минулому, а особливо з його ударною силою — спецслужбами, може коштувати кар'єри будь-якому посадовцеві. За це вже поплачували посадами немало з них, включаючи міністрів і віце-прем'єрів уряду. Дійшла черга й до Католицької Церкви. Взагалі, костел був одним із оплотів опору тоталітарному режимові. Але не секрет, що частина священників співпрацювала з комуністичною владою, спецслужбами. Тому хвиля очищення дійшла й до них.

ПОМЕР АНАТОЛІЙ
ГОРЧИНСЬКИЙ

У Тернополі помер 82-річний композитор Анатолій Горчинський. Він — автор пісень “Росте черешня в мамі на городі”, “Троянди на пероні”, “Ах, конвалії” і ще багатьох чудових творів. Горчинський народився у Фастові на Київщині, за фахом театральний режисер. Працював у столичній опереті, театрах Львова, Хмельницького, Рівного. 48 вистав поставив на власну музику. Поховали композитора в селі під Тернополем. У нього залишилися дружина й донька.

- Підготував матеріали **Петро АНТОНЕНКО**

Мовчати гірше; всі промовчані правди стають отруйними. І нехай розбивається все, що в наших правдах розбитися може!

Ніцше (“Так говорив Заратустра”, 1891)

Рік Свині за східним календарем стартуватиме лише 18 лютого. На той час сувенірне свиняче плем'я вже припаде пилом, поховатися в кутки і доживатиме віку з минулорічними собаками. А поки між новорічними настроями виникають хоча й актуальні, проте несвяткові зоологічні асоціації. Згадується, скажімо, “Свинська конституція” І. Франка (а й справді...). Виникає в уяві політичний бомонд, у якому губернатор — “разбойник”, поліцаймайстер — “мошенник”, і загалом “Один там только и есть порядочный человек: прокурор; да и тот, если правду сказать, свинья”. Бігме, шановний Миколо Василювичу, далеко ви бачили!

СИНДРОМ ПНХ

Один із римських імператорів (якщо не помилюся, Калігула) посилав на засідання сенату свого коня — делегував, сказати б, повноваження. Історики одностайні щодо того, що ні кінь, ні сенат не стали розумнішими. Депутатський корпус нашої ВР частенько викликає історичні ремінісценції, хоча форми парламентської роботи сьогодні нові, а тексти з трибуни звучать свіжіше. Ось, скажімо, нещодавно нардеп гром. Калашніков закінчив свій виступ гордими словами “Честь іменю!”. Любо-дорого... Щоправда, це той самий чоловік, що трошив телевізійну апаратуру й стусонув по голові телеоператора СТБ аж до струси мозку. Партія регіонів, знаєте, рішуче засудила свого висування, проте він не злякався, а вийшов на трибуну і каже — нічого такого не було, а я іменю. В іншому жанрі з урядової ложі виступив сам перший віце-прем'єр гром. Азаров; широко так (у мікрофон, на всю державу) порадив комусь із опозиціонерів, не згодних із його бюджетом: “Да пашлі ви!”. Простий такий, людяний, рубаха-парень, наче ніколи й не вчився в Московському університеті. До того ж — ви не повірите! — не раз і не два говорив “мільярд гривНЄЙ”; де ви ще знайдете такого міністра фінансів, який не знає назви тієї грошової одиниці, кругообігом якої опікується? ПНХ — пиха, невігласство й хамство — творять специфічний мікроклімат у ВР (насамперед — зусиллями “регіоналів”; соціалісти, як завжди, резонерствують, а комуністи — товчуть воду в ступі). Усталена комбінація ПНХ прекрасною назвою стане “синдром Калашнікова-Азарова”. За такою поведінкою “донецьких” стоять потужні “вантажі”, проміжні (електральної й базові (капітал). Придивімося до того, чим є сьогоднішній Донбас, ґрунтуючись не на враженнях, а на числах.

БІЛЕ Й ЧОРНЕ

Уявімо, що йдеться про споживання або випічку хліба. Поділивши кількість спожитого (або виробленого) в тому чи іншому регіоні на загальну кількість такого продукту в державі, матимемо його **регіональну частку**. Проте адміністративні території відрізняються між собою за кількістю людей, які проживають на їхніх теренах. Це треба брати до уваги, якщо йдеться, наприклад, про планування запасів борошна чи виробничої спроможності хлібопекарень. Важливим також є питання про те, в якому регіоні споживає найбільше хліба середньостатистичний мешканець (або де найбільше виробляють металу, звідки найбільше продукції йде на експорт зусиллями однієї середньостатистичної душі). В такому контексті маємо **унормувати** відповідні регіональні частки за кількістю мешканців. Можна це робити по-різному; я скористався таким обчисленням, за яким **унормований показник** для всієї України дорівнює 1; регіональні показники, менші чи більші одиниці, свідчать про **рівень** споживання чи виробництва, — відповідно менший чи більший, ніж загальнодержавний. Це зручно в тому сенсі, що такі унормовані показники не мають фізичних одиниць виміру, відтак ми не мусимо порівнювати, наприклад, тонни чавуну з м² побудованого житла (чи гривнями, які витрачаються на житлово-комунальні субсидії, і т. ін.).

Загальна кількість показників, які віддзеркалюють демографічну, економічну, фі-

нансову, екологічну, соціальну, криміногенну і культурно-освітнянську ситуацію в регіонах, вимірюється сотнями; щорічний довідник Держкомстату, присвячений цим проблемам, нараховує шість сотень сторінок. Із зрозумілих причин скористаємося кількома десятками найбільш демонстративних. Як свідчить табл. 1, Донецька область помітно випереджає решту регіонів за валовим регіональним продуктом і — особливо! — за обсягом експорту. Це і є головними козирами “донецьких” у

Фото О. Цесюри

РІК СВИНІ ЧИ РІК СВИНЕЙ?

боротьбі за владу в державі. Луганщина своїм ВРП похвалитися не може (і це не єдине свідчення економічної регресивності цього регіону), проте її внесок у експорт лишаєть-

ся вагомим. Якщо йдеться про імпорт, то Донецька обл. і особливо Луганщина “поводяться” стримано. Їхні політичні речники цим хваляться (“вивозимо, але собі не заво-

Таблиця 1. Деякі показники економічної діяльності та екологічної забрудненості Донецчини і Луганщини (2005 р.)

	Частка від загальнодержавних обсягів, %		Унормовані показники	
	Донецчина	Луганщина	Донецчина	Луганщина
Валовий регіональний продукт (ВРП)	13,2	4,3	1,33	0,84
Експорт	24,0	6,3	2,42	1,24
Імпорт	7,2	1,5	0,73	0,30
Скидання забруднених вод	21,3	7,8	2,15 (4,89)*	1,53 (1,77)*
Викиди шкідливих речовин в атмосферу	28,2	9,0	2,85 (6,41)*	1,77 (2,05)*
Утворення відходів І—ІІІ класів небезпеки	28,0	5,0	2,83 (6,36)*	0,98 (1,14)*
Наявність відходів І—ІІІ класів небезпеки	33,5	8,1	3,38 (7,61)*	1,59 (1,84)*

Примітка. ВРП є узагальнюючим показником економічного і соціального розвитку регіонів (або держави загалом). Показник складається з суми валових доданих вартостей усіх видів економічної діяльності, скоригованої на величину непрямо вимірюваних послуг фінансового посередництва та податків (за відррахуванням субсидій для державного регулювання цін, покриття поточних збитків підприємств тощо).

* Перше число — показник, унормований за часткою людей, які проживають на території регіону; друге число (у дужках) — показник, унормований за часткою, яка припадає на територію регіону від загальної площі України.

Таблиця 2. Наявність відходів І—ІІІ класів небезпеки в спеціально відведених місцях і на територіях підприємств (тисяч тонн), 2000—2005 рр.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Дніпропетровська обл.	9115	9019	3512	1023	958	951
Донецька обл.	2156	2084	2203	17419	14172	7270
Запорізька обл.	6003	6136	6434	6329	6885	7477
Луганська обл.	3440	912	1572	1710	1741	1745

Примітка. Небезпечними є відходи, що мають такі фізичні, хімічні, біологічні чи інші властивості, які створюють значну небезпеку для природного середовища і здоров'я людини. До складу таких відходів входять речовини з високою токсичністю, вибухонебезпечністю, пожежонебезпечністю, високою реакційною здатністю або такі, що містять збудники інфекційних хвороб. Знешкодження відходів здійснюється шляхом механічного, фізико-хімічного чи біологічного оброблення.

Таблиця 3. Прямі та опосередковані характеристики соціально-економічного стану мешканців Донецької і Луганської областей (2005 р.)

	Частка від загальнодержавних обсягів, %		Унормовані показники	
	Донецчина	Луганщина	Донецчина	Луганщина
Інвестиції в осн. капітал у житлове будівництво	3,8	1,5	0,38	0,30
Введення в експлуатацію житлових будинків	4,2	3,2	0,43	0,63
Роздрібний товарооборот підприємств	8,3	2,9	0,84	0,57
Обсяг послуг, реалізованих населенню	7,1	2,5	0,72	0,49
Витрати населення	8,5	3,7	0,86	0,73
Сума субсидій за житл.-ком. послуги	16,6	2,9	1,68	0,57
Кількість засуджених за вироками судів	12,6	7,3	1,27	1,43
Кількість ВІЛ-інфікованих	21,7	3,8	2,19	0,74
Кількість хворих на СНІД	31,8	1,6	3,21	0,31

зимо — все для України”), хоча, по-перше, цим речникам персонально не бракує ні розкішних “іномарок”, а по-друге (і це головне), економічно та соціально обґрунтований імпорт є не вадою регіональної стратегії, а її нормальним складником.

Як відомо, завжди і за все треба платити — і не лише грішми. Друга половина на табл. 1 засвідчує майже палеолітичну дикість технологій, на яких тримається ВРП Донбасу. Не відкриваю нічого нового, всі про це знають, але ситуація лишається закамуюфльованою в первинному статистичному матеріалі. Витягнувши її на світ, бачимо, що Донецьчина й Луганщина стали екологічними виразками на тілі України. Так, територія Донецької обл. складає 4,4 % від загальної площі держави, але на цьому клапті землі концентрується **третина** (!) їдучих відходів, які виникають у промисловості. Унормувавши кількість екологічного бруду не по людності, а по територіях двох регіонів, бачимо його страхотливу **щільність**. Насамперед це загрожує мешканцям Донбасу. Але ні те, що “скинули” в поверхневі водні басейни; ні те, що рудими “хвостами” здійснюється в небо; ні те, що лежить на призаводських територіях, не лишається місцевою загрозою: отрута пливе і летить у всі кінці.

Всі ми багато чули про економічні здобутки першого прем'єрства В. Януковича, коли експорт квітнув, збагачуючи державу (і за тіньовими схемами осідаючи в гаманцях експортерів). А що таке наш експорт? Держкомстат характеризує його за 22 товарними позиціями; 17 із них дають мізерний внесок у валютну виручку, а решта має таку структуру: продукти рослинного походження — 5 %, машини та механізми — 8 %, продукція хімічної промисловості — 9 %, мінеральні продукти — 14 %, а найголовнішим є те, що височіє не як терикон, а як Джомолунгма, і має назву “недорогоцінні метали та вироб з них” — 41 %; по-простому ця позиція називається “залізо й труби”. А тепер, щоб краще орієнтуватися в сутності “донецького чуда” епохи раннього В. Януковича, глянемо на табл. 2: “А що у вас, ребята, в рюкзаках?” За наявністю отруйних відходів після 2000-го року Дніпропетровщина й Луганщина “відпочивають”, Запоріжжя тримається стабільно, тоді як Донецька обл. у 2003—2004 роках у 7—8 разів збільшила свої небезпечні потужності; 14—17 мільйонів тонн — це 50—55 % від загальнодержавного накопичення отрути (нагадаю, на 4,4 % території). Чудом є те, що на Донецчині ще лишилися живі люди.

Підсумовуючи, мусимо бачити і чорне, і біле. **Перше:** ми всі, українці, маємо усвідомлювати, що саме руками донецьких трударів створюється значна частка валового національного продукту, а валютна виручка від нього дозволяє купувати багато з того (від бензину до інсуліну), без чого Україна обійтися не може.

Економічна потуга УРСР у складі союзної держави трималася насамперед на діяльності гігантського військово-промислового комплексу (який ВЛАСНЕ Україні не був потрібен). На “мирні” ракети сьогодні попит є, хоча невеликий, а літакобудування — завдяки продуманим маневрам Росії, яка то любить, то не любить наші АН'и — переживає кризу. **Друге:** примітивна економіка (купемо нафту й газ; продаємо метал і труби, для виробництва яких потрібна прірва енергії) зумовлює загрози національній безпеці України — внутрішні (екологічні) й зовнішні (пов'язані з економічною кон'юктурою й коливанням цін на метал та енергоносії). Немає в цьому вини донецького й луганського люду, але мусимо бачити, як гарно паразитують на його проблемах регіональні боси й біси; як наполегливо вони поширюють свої управлінські кадри й методи; як (прямо чи опосередковано) купують баяністів, журналістів, адвокатів, прокурорів, професорів, полум'яних комуністів і навіть спікера ВР для організаційного й ідеологічного супроводу своєї експансії; як виставляють на московські торги несприйняття всього українського. А донецький-луганський люд справно за них голосує.

“ДОНЕЦЬКІ” Й УКРАЇНА

Не маю бажання проводити прямі історичні паралелі, проте нагадаю: Гітлер у рейхстаг потрапив не через комин — його туди вибрали. Народ мудрий на стайерських дистанціях, а на коротких, спринтерських, відтинках часу розуму йому (власне, нам) височіє не завше. Питання: “Як живете, караси?” Відповідь (зі скованою): “Ничего себе, мерси!”. Цей діалог із комедії чи з трагедії? Верхня частина табл. 3 свідчить про низький

або дуже низький рівень споживання соціальних благ (особливо на Луганщині). Нижня частина таблиці віддзеркалює високий або дуже високий рівень соціальної маргіналізації населення (у цьому передусь Донецщина). Не пишу про алкоголізм, наркоманію та насильницьку смертність — про це багато разів ішлося в попередніх публікаціях. Донбас цього не боїться, ба — не боїться навіть найбільшої в Україні кількості ВІЛ-інфікованих повій, які залишаються на своїх робочих місцях. Донбас боїться зовсім іншого: кількох сотень дідів — ветеранів УПА; сфальшованих портретів В. Юшенка в нацистських строях; НАТО; боїться української мови. Боїться всього, чого має боятися взірцевий “совок”, яким завжди урядували вождики, обтяжені синдромом Калашнікова-Азарова. Зміна генерації спричиняє до заміщення совєцьких орієнтирів (класових) на російсько-московські (великодержавні, замасковані під слов’янство та православ’я). Це фактично ні на що не впливає, коли йдеться про стосунки з “рештою України”. Євразійська (за давнім висловом Століпіна — “азіопська”) домінанта, ставши — хай Бог боронить — основою державної політики України, означатиме три позиції. **Перша:** васальні за сутністю, візантійсько-ординські за формою стосунки з Росією. Кучма летить до Москви, щоб поплатитися в камізелку Путіну, і отримує десь у закутках аеропорту благословіння на нову інтригу в президентських виборах; Янукович, не обтяжений пошаною до протоколу, сідає в лімузин Путіна, і про щось вони шепчуться по дорозі до аеропорту... Що не кажіть, а форма трагікомедії завжди узгоджується з її змістом. Александр Невський, щоб отримати ярлик на правління в Москві, заповзав у найголовніший намет Орди рачки і під ярмом — така була традиція. Рачки — в аеропорт, рачки — в лімузин...

Друга позиція: чекати нових технологій від економічного співробітництва з північно-східним сусідом — марна справа. Тим часом залізо як товар у постіндустріальному світі виходить із моди, а донбаське вугілля навіть на внутрішньому ринку дорожче, ніж російське чи польське. Якийсь час Донбас (і Україна) ще “протягнуть” на тому, що мають, але безперспективність такого господарювання очевидна. Уряд і коаліція трублять про “бюджет розвитку”, але мало говорять про те, що саме мають намір розвивати (і під що планують скомпрометовані корупцією вільні економічні зони). А невдовзі настане пора накопичення гривНЄЙ на президентські вибори, і запаси їдучого лайна І—ІІІ категорій знову мусять зрости (див. табл. 2). **Третя позиція** полягає в тому, що Європа і США одержать підстави для морального самовиправдання: Україну (керовану невідомо ким і орієнтовану невідомо на що) вони вже фактично “здали” (бо мають багато власного клопоту). Якісь шанси на підтримку Заходу ми ще маємо, але вони стрімко випаровуються. Вступ до ВТО — розумна й корисна справа, проте ця організація опікується насамперед (якщо не виключно) торгівлею. Мода на залізо минає...

Сьогодні Україна стоїть перед реальною, як ніколи, небезпекою стати на половину залежною і на три чверті неукраїнською. Нашому Президентові не пощастило з державою: Помаранчева революція висвітлила й загострила протистояння регіональних еліт, водночас її конституційно-законодавчий супровід позбавив В. Юшенка багатьох управлінських важелів. Утім, він за важелів не дуже хапався і впродовж того року, коли мав усі повноваження. Не знаю, чи пощастило державі з Президентом, якому разюче бракує послідовності й уміння доводити до кінця започатковані (і проголошені з пафосом) справи. Що практично зроблено чи бодай робиться для “єднання обох берегів Дніпра”? Абортивний “Універсал”? Де ініціативи щодо структурних реформ в економіці? Чи хоч хто-небудь пам’ятає про “Рік села”? Останні новини про кадрову реорганізацію президентського секретаріату трохи вітішають.

Хочеться сподіватися на краще. Не хочеться втрапити в країну Босха, чи Орвела, чи того ж таки Гоголя, де “Надзиратель за богоугодним заведенням — совершенная свинья в ермолке”, і навіть страшніше — “Вижу какие-то свинные рыла вместо лиц, а больше ничего...” А власне до свині я (як і кожний українець) жодних претензій не маю. Смачна тварина, і до того гарно слугує людям у медико-біологічних дослідженнях.

● **Володимир ВОЙТЕНКО,**
професор

ХТО НА П’ЄДЕСТАЛІ?

НА ІДЕОЛОГІЧНОМУ РОЗПУТІ

Тойді, як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прозрять.

Тарас Шевченко

ХТО КОМУ, КОЛИ Й КУДИ ПОКАЗУВАВ ДОРОГУ

У Шевченкову добу в Переяславі ще не височів монумент, зведений “на честь” відомого “возз’єднання України з Росією”. Слава Богу, Тарас Григорович цього архітектурно-мистецького дива не бачив. Бо важко навіть уявити, як би він повівся, якби побачив, як одна з двох дебелих молодич, що стоять на постаменті, себто “старшая сестра”, показує простертою вперед рукою дорогу, треба думати, у “світле майбутнє” “младшей сестре”.

Ах, ах! Як би це й нам, незалежним малоросам, швидше усовбанитися, даруйте за натуралізм, в “единое экономическое пространство” та хоч трохи вхопити подвійного громадянства — то й ми були б як люди, позбулися б отого ганебного “незалежницького ізоляціонізму”!

Та повернімося у центр сучасного Переяслава, до пам’ятника, спорудженого “на честь...”. Повторюю: не уявляю навіть, як повівся б Тарас Шевченко, гордий і безкомпромісний, якби побачив, як ми, червоні малороси (що й досі їздимо до Москви із неодмінним сувеніром: пам’ятною медаллю, відлитою на ту ж таки “честь”: 350-річчя Переяславської ради) увічнили в граніті та бронзі свою переяславську муку: Богданове тодішнє й наше сьгоднішнє приниження.

Можна, однак, припустити, що Шевченко й авторів отого історично фальшивого монумента викупав би в калюжі, як викупав “в багні свинячим” “Богдана недомудра // Ледачого сина” (Див.: “Сліпий”, “За що ми любимо Богдана”, “Якби-то ти, Богдане п’яний...”).

Переяславський монумент наче підперезаний поясом із написом: “Навіки разом, навіки з російським народом”. Ну хто ж проти добросусідства з російським народом, якщо він визнає за всіма народами світу права рівності та вибір демократичних свобод! Але ж переяславський шедевр “вечной дружбы” — то якраз яскраве втілення одвічної, суто московської зверхності й зарозумілості! “Старшая сестра” одверто демонструє свою вищість! І вищість, і цивілізованість, і більшу компетентність, і безсумнівно перспективне бачення майбутнього, і особливу, тільки їй властиву прозорливість! Отож і показує “младшей сестре”, недалекоглядній, куди йти!

Прикро, що й серед самих переяславців, і серед їхніх гостей мало хто знає й ро-

Пам’ятний знак
на честь Переяславської Ради

Де ще в світі знайдеться інша така країна, як Україна, яка б на своїй землі, із власних унікальних гранітів і мармуру, із найдобротніших металів вибудовувала пам’ятники власному національному самоприниженню?! Де ще засобами монументальної пропаганди возвеличують катів і мордувальників народу так, як возвеличує своїх мучителів та губителів Україна?!

зуміє, що саме цей монумент є типовим зразком втіленого в граніт і метал українського самозганьблення та нашого національного безчестя! Що саме цей монумент є типовим зразком історичного фальсифікату, на якому всі імперії (білоцарські, більшовицькі й нинішня федеральна) виховували й виховують у російської людини почуття її вищості та особливої місії: бути завжди і всюди на провідних ролях.

Нині тільки для дуже вже патріотично ледачого та національно примореного залишаються недоступними історичні джерела, які об’єктивно засвідчують, хто кому, на якому історичному відрізку й куди показував дорогу: до світла Істини, до світла Знань, поширюючи це світло на дрімучі ведмежі кутки у межириччі Оки й Волги, чи до вічного спочинку в “растрельных местах СССР”: у товщах вічної мерзлоти, на каторжних роботах у тайзі й тундрі, у копальнях Колими, Магадана, Камчатки!..

На підтвердження антиісторизму, втіленого у найвеличнішому в Переяславі монументі, можна навести десятки й сотні прикладів того, як *насправді* цивілізовані впливи України позначалися на формуванні московської культури, зміцненні її державності, християнських традицій. Обмежимося, однак, бодай кількома посиланнями на московські авторитети, що засвідчують, який потужний культурний потік ринув у Московське царство з Гетьманщини після Переяславської унії 1654 року (вислів академіка Сергія Єфремова).

У російського академіка О. Пипіна читаємо: на час приєднання України до Московії в останній панували “церковний фанатизм, ворожість до науки, впертий засій, моральне здичавіння і затятість” (Пыпин А. История русской литературы. — Т. II. — СПб. — 1902. — С. 380).

Та ось Україна, як тепер мовлять, інтегрувалася у царство Московське. Як наслідок — у Москві започатковується новітня література, біля джерел якої стояли українці (свого часу ректор Києво-Могилянської академії) професор Ф. Прокопович та молдаванин А. Кантемір. У 1664 р. випускник Києво-Могилянської академії білорус Сімеон Полоцький засновує в Москві перший на московському терені вищий навчальний заклад: Греко-латинську школу, реорганізовану 1685 року професором київської академії Стефаном Яворським у Слов’яно-греко-латинську академію (першу в Москві школу заснував 1649 року чернець Києво-Печерської лаври Єпіфаній Славинецький).

Українець С. Чижевський започатковує в Москві театральну справу. Розвивається силабічна поезія, що була, за свідченням професора О. С. Архангельського, “одним із найближчих впливів південно-західної освіченості на далеку Московську Русь” (Архангельський А. С. Из лекций по истории русской литературы. — Казань, 1913. — С. 474).

О. С. Архангельський підкреслює величезний вплив на формування російської літературної мови “Славенської граматики” українця М. Смотрицького: “Вплив граматики Смотрицького... досить відчутно позначається з половини XVII ст. на орфографію не тільки всієї друкованої, але й рукописної літератури московської. Смотрицькому, між іншим, значною мірою належить наша граматична термінологія, що втрималася... навіть незважаючи на спроби Ломоносова змінити її” (там само, стор. 139—140).

Промовисте й таке свідчення академіка О. Пипіна: “...В Москві нарешті зрозуміли, що для книжної справи потрібні вчені люди; у себе вдома таких людей не було, їх стали запрошувати з Києва (Пыпин А. История русской литературы. — С. 298).

Монумент Дружби народів

У документах Синоду зустрічаються й такі розпорядження: “У словено-латинських московських школах мало вчителів; а чутно, ніби в Києві є для учення філософії, риторики та піітики здібні мужі... І по його Великого Государя приказу велено здібних для учення персон з Києво-Печерської монастиря або з яких інших місць відправляти до Москви як водиться на підводах без затримки” (Петров Н. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. — 1721. — Т. I. — Ч. I. — С. 39).

Викладачів, однаке, не вистачало. Отож на посади професорів у Москві зараховували студентів із Києва. Навіть у XVIII ст. при відкритті Московського університету (1755 р.) перший набір студентів довелося робити в Україні. Таким чином, немовби підсумовує професор О. С. Архангельський, “кияни, попри всю упередженість проти них у Москві, вже з другої половини XVII ст. були в Московській Русі господарями ситуації, кращими, найвідатнішими тут діячами” (Архангельський А. С. Из лекций по истории русской литературы. — С. 118).

І таке посилання на московських учених: “Москва жадібно всотувала в себе все, чим була багата Україна” (Зеньковский В. В. История русской философии. Т. I. — Париж. — С. 59. Цитовано за: Бичко А. К., Бичко І. В. Феномен української інтелігенції. — К, 1995).

Отже, Україна була для Московії не тільки невичерпною “яшашною базою”, а й потужним багатовіковим інтелектуальним донором.

Зрозуміло, що на історії, перевернутій з ніг на голову, справжнього патріота України, її свідомого громадянина не виховаєш. А вона ж, наша страждена історія, окрадена й оглуплена, спримітизована й принижена, оббріхана й люто побита камінням зла та невігластва, і сьогодні, на шістнадцятому годочку нашої святої Незалежності, починаючи зі стольного Києва, по всіх містах і селах стоїть на голові!!! Де не ступиш, куди не глянеш — усюди символи колишньої держави, пам’ятники червоним ідолам, розпинателям України...

● **Іван ШПИТАЛЬ**

ДОЛЯ ЧИ НЕДОЛЯ...

Дивлюся відеозапис телепрограми. В Уфі святкували День міста. А оскільки в столиці Башкортостану живуть люди багатьох національностей, то місцеве телебачення запросило в студію для ближчого знайомства представників української діаспори. Хлопчик Ваня Іванов відповідає на запитання ведучого, а далі вже від себе розповідає, що коли він читає дідуся вірші українською мовою, то в нього на очах з'являються сльози.

— А чому дідусь плаче? — запитує ведучий.

— Бо в юності він був козаком...

Для хлопчика, який народився, як і його батьки, вже там, у Башкортостані, “був козаком” означає те саме, що й “був українцем”, тобто — жив в Україні. Оце по-дитячому безпосереднє ототожнювання — українець, отже, козак! — звучить символічно. А ще юний співак Ваня Іванов зізнався (до речі, чистою українською мовою!), що в майбутньому він мріє стати народним артистом. Певно ж, народним артистом України! А чому б і ні, якщо заслуженим артистом України став нещодавно башкир, соліст Башкирської філармонії Сайфула Хайрулін: у його репертуарі близько 80 українських пісень, він виступав у Києві з сольним концертом. А друзі-українці там, в Уфі, жартома називають артиста... Степаном Хайруленком.

Про це мені розповідає наша землячка Ольга Доброва, яка п'ятнадцять років очолювала Союз українців “Берегиня”, що діє при Республіканському національно-культурному центрі українців Башкортостану “Кобзар”. Уперше я побачила її в серпні, коли Ольгу Василівну запросили на сцену столичного Національного палацу мистецтв “Україна” під час роботи IV Всесвітнього форуму українців: Президент України Віктор Ющенко вручив Ользі Добровій орден Княгині Ольги III ступеня. А на

початку грудня Ольга Василівна у складі полтавської делегації брала участь у засіданні Національної Ради Конгресу української інтелігенції. Всі проблеми, всі здобутки, все, чим живе етнічна Батьківщина, стосується й її, як усіх земляків, кого доля чи недоля розкидала по світу.

— Розумієте, Україна ніколи нам із голови не виходить, — говорить Ольга Василівна. — Ця земля магічна, вона притягує, де б ти не був, скільки б років не мав, вона не дає про себе забути! І туга велика за нею у тих, хто живе за її межами: живи хоч і в раю, але вона все одно вабить до себе, бо вона — Україна...

ОДНА ЧЕТВЕРТА
УКРАЇНСЬКОЇ
КРОВІ

Хвиля об'єднання українців прокотилася Башкортостаном у роки перебування. Надя, донька Ольги Василівни, почула, як її однокурсник запрошував когось із українським прізвищем на вечір в університеті. “То і я ж українка!”, — сказала вона. А потім порадила вже мамі піти до того гурту. Так у 1988-му з'явилося українське земляцтво, а вже через два роки — товариство шанувальників української культури в Уфі. Його засновниками стали директор філії в місті Уфі Московського державного відкритого педагогічного університету ім. М. О. Шолохова Василь Бабенко, інженер Нестор Чумало й педагог Раїса Чумало, інженер-математик, нині голова Національно-культурного центру “Кобзар” Володимир Дорошенко та ще ціла когорта земляків — вихідців із різних областей України. Спочатку збиралися поговорити про народні звичаї, пісень поспівати, а потім почалася робота з відродження та збереження української мови й культури, традицій, звичаїв, обрядів, адже загалом у Башкортостані живе майже 55 тисяч українців. Це бага-

точисленна група населення, якщо зважити, що в республіці мешкають представники понад 130 національностей! До речі, у вже згадуваній телепередачі йшлося й про те, що всі вони живуть дуже дружно.

Українську діаспору відразу ж підтримав Прези-

ПОЛТАВСЬКА РУЖА
В БАШКОРТОСТАНІ

дент Башкортостану Муртаза Рахімов, захоплено відгукуючись про ініціативність та активність українців. Українській громаді виділили офіс у приміщенні колишнього дитсадку, де так само розмістилися офіси німецької, єврейської та інших громад. Відкрито невідому школу для дітей (хоч її відвідували й дорослі). То був початок. Нині в Уфі працюють дві недільні школи, два історичні музеї. А базова українська школа імені Т. Г. Шевченка займає ціле крило: половину приміщення башкирської школи. Тут проводять семінари, закуповують підручники. Уфимське педучилище підготувало спеціальний випуск учителів початкових класів із українців, які поїхали викладати рідну мову в села. А викладачів української мови з вищою освітою нині готує філологічний факультет Уфимської філії Московського педагогічного університету. При Національно-культурному центрі створено український народний хор “Кобзар”, є молодіжна група хору. При Союзі ук-

раїнок діє центр юридичних консультацій, працюють гуртки, організовуються різноманітні виставки. Є навіть Науковий центр українознавства Василя Бабенка. Він та Ольга Доброва-Лисенко минулого року видали книжку “Добрим людям на здоров'я. Страви до українських традиційних календарно-обрядових свят”.

Українська діаспора Башкортостану має тут свою Україну. І не тільки ті її представники, кого доля чи недоля гнала з рідної землі шукати кращого життя — ще з часів козаччини, закріпачення, голодоморів, евакуації в період війни, а й ті, хто народився вже тут. Ольга Василівна досі захоплюється й дивується, що змусило, наприклад, Василя Бабенка, у якого вже й батько народився в Уфі, шукати Україну? А він сам вивчив українську мову, пішки обійшов Башкортостан, знаходив українців, збирав речі для музею. Живий племін з своєї душі передав йому дід, колишній український священик. І душу внука так само поклікала та магічна земля. Ольга Василівна каже про Василя Яковича:

— Він такий патріот України, що й тут, в Україні, такого не просо-зайти...

І цей феномен триває в часі, бо нещодавно був ще дивний випадок. Якось у Центр зателефонував чоловік і запитав російською:

— Я маю одну четверту української крові — чи можна до вас прийти?

Сашко прийшов місяців через чотири, коли про дзвінок уже й забули. Тепер він добре розмовляє українською: вивчив її за допомогою Інтернету, аби спілкуватися на рівних із земляками! Закінчив юридичний факультет університету, а на свята веде концерти, які готує українська діаспора.

“ВИБРАТИ НЕ МОЖНА
ТІЛЬКИ БАТЬКІВЩИНУ...”

Ольга Доброва (у дівочтві — Лисенко) народилася у Березовій Луці Лохвицького району. І вже майже сорок років прожила в Росії — так повела доля: до Красноярська поїхала за направленням, працювала лікарем у сибірському містечку Ужгур, вийшла заміж і вісім років жила в Новосибірську, згодом чоловіка перевели в Семипалатинськ, а потім він повів її в свою рідну Уфу, де виросли донька і двоє синів. На Полтавщину Ольга Василівна їздила шороку, а нині буває й частіше, в Полтаві живуть її брат і старша сестра. В Уфі — діти і п'ятеро внуків. Доля завела далеко, але Батьківщини не забрала.

Щойно сівши в поїзд “Москва—Полтава” почувається так, наче вона вже в Україні. Так було й цього разу. Зайшла в купе, а там дві молодички й хлопчик розмовля-

ють російською. А їй так прагнеться вже почути рідну мову!

— Дівчата, ви полтавки? — спитала.

Відповіли, що й полтавки, й українки.

— Чому ж говорите російською?

— А в нас так прийнято...

Її дивує, що й у Полтаві на кожному кроці звучить російська:

— Якщо забудемо рідну мову, ми ж втратимо свій генокод, а потім і до своїх духовних, культурних багатств станемо байдужими!

Може, нам треба поїздити по світах, щоб навчитися берегти своє, знати його ціну? Може, треба пережити оту душевну тугу, коли, рушаючи з рідної землі (не за власним бажанням!), українці везли з собою вузлики з насінням, рогаці й борони, прядки й діжі для тіста? Все, що є сьогодні в музеях в Уфі, зібране по селах із такими промовистими назвами: Санжарівка, Золотоношка, Ново-Київка, Степанівка, Нехвороша, Катеринославка, Чернігівка... Переселенці з України зупинялися на цих землях якраз через те, що вони нагадували їм рідні чорноземи.

Коли вперше представники української громади поїхали в Україну, в Батурин, вони плакали, шойно перетнувши кордон, нахилилися, аби доторкнутися до землі руками. А в дорозі розучували “Чаячку” Мазепи, весь вагон їх слухав і ніхто не зробив зауваження, щоб не заважали відпочивати.

Ольга Доброва вірить: мине ще трохи часу, і наша Україна стане справді українською. Перейнявшись уже “зсередины” нашими проблемами, зазначає, що наші громадські організації діють якось роздрібно, поодинокі, а від того й старання їхні не дуже помітні — варто б виробити скоординовану програму спільних дій. Полтавці (активісти діаспори в Башкортостані) хотіли б тіснішої співпраці з материковими полтавцями. Чимало з них жодного разу не бачили рідної землі, а живуть із мрією побувати на Полтавщині.

Якраз наприкінці грудня зроблено перший крок: у Башкортостані побувало тріо бандуристок “Тернова ружа” (керівник Наталія Тимошенко) Полтавського музичного училища імені М. В. Лисенка. Дівчата одержали диплом за перше місце в номінації “вокальне мистецтво”, ставши учасниками I Міжнародного дитячо-молодіжного конкурсу української культури “Червона калина”.

ЩЕДРИЙ ВЕЧІР,
ДОБРИЙ ВЕЧІР

...Дивлюся на відео, привезені Ольгою Василівною, зафільмовані святкові сюжети з життя українців Башкортостану. Ось родина, одягнена у вишиванки, зустрічає гостей, які з порога гукають:

— Прийшли щедрувати до вашої хати!

Щедрий вечір! Добрий вечір!

Колядники співають, Коза намагається всіх розсмішити, господиня частує гостей медівкою, виготовленою за рецептами старокиївських пивоварів.

...Український народний хор “Кобзар” не просто співає: кожна з його пісень — театралізоване дійство. Дівчата у вінках із квітів і трав вишивають (до речі, багатьох вишивати навчила якраз Ольга Василівна!), козаки скачуть на конях. І які ж неймовірно гарні українські сорочки в усіх! Які ж вони щасливі в своєму святі! Це — їхня Україна, в ній живуть їхні серця. Це — туга їхніх сердець. І їхня радість.

● **Лідія ВІЩЕНЯ,**
“Зоря Полтавщини”

ЧЕТВЕРТА ХВИЛЯ

У 2007 р. виповнюється 60-та річниця акції “Вісла”. Цій трагічній події української історії присвячено черговий випуск “Українського альманаху”. Матеріали альманаху стосуються виселення, зокрема це спогади про історію кількох сіл. Опубліковано статті загальноісторичного характеру, а також ведеться загальноукраїнська дискусія про суть нинішнього українства.

Вашингтон — украї політичне місто, чутливе до історії. Шість президентів і сім воєн відзначені монументами у Вашингтоні та його околицях... Нещодавно Конгрес США дозволив встановити ще один пам'ятник — мільйонам жертв Голодомору 1932—1933 рр. в Україні.

УСІМ
НОВИНИ ВІД УКРАЇНСЬКОЇ СВІТОВОЇ
ІНФОРМАЦІЙНОЇ МЕРЕЖІ

Цей пам'ятник буде побудовано за сприяння українського уряду на федеральній землі. “Ми почали усвідомлювати, що в місті не так багато ділянок для пам'ятників, — сказав містер Корбілл із Комісії планування, — нам треба ще раз уважно обдумати це питання”.

2 грудня на VI З'їзді Генеральної асамблеї українських представництв, які налічують понад 400 тисяч членів у бразильських штатах Парана, Сан Паулу, Санта Катаріна, Ріо Гранде ду Сул, було обрано

нову Директорію Центрального Представництва на 2007—2008 рр. Президентом став адвокат Віторіо Соротюк із Курітіби, віце-президентами: почесний консул інж. Жорже Рибка із Сан Паулу, депутат штату медик Філіпе Лукаш із Іраті, фабрикант Александр Швець із Порто-Алегре, виконавчий секретар Уляна Рещетюк із Каноаш.

На час святкування Різдва, яке організувала Спілка Українців у Португалії, площа Фігейра в Лісабоні перетворилася на велику глядацьку залу. Свято почалося з різдвяних привітань Посла України в Португальській республіці Ростислава Троненка, представника місцевої влади, голови Спілки Українців у Португалії Марії Дец, отця греко-католицької церкви Давида. Першу різдвяну колядку виконали діти української суботньої школи “Дивосвіт”. Активісти Спілки й відомий у Португалії гурт “Роксоланія” поставили композицію “Різдвяна ніч”. На одній сцені з народним артистом України Олександром Василенком співали відомі місцеві солісти й групи. Спільними творчими силами свято вийшло цікавим і веселим.

● Підготував
Дмитро СЛАВОВ,
співкерівник УСІМ
при МГОУ “Четверта Хвиля”,
Відень

Українське Різдво в Португалії

Прізвище козаків Лисянських ми зустрічаємо вже в “Реєстрі усього війська запорозького”, що був складений після Зборівського договору 1649 року. В Чигиринському полку в Олив’ятинській сотні служив Василь Лисянський, у Баклицькій сотні було вже троє Лисянських: Мисько, Юрко й Дмитро. Були Лисянські й у Корсунському полку. В XVIII ст. представники однієї з гілок роду Лисянських дослужилися до старшинських рангів і отримали на кінець століття російське дворянство. Дослідник життя й діяльності Ю. Лисянського, дійсний член Російського Географічного товариства, активний культурний діяч петербурзької української діаспори О. В. Лисенков віднайшов в архіві мореплавця в Центральному Військово-морському музеї (С.-Петербург, РФ) “Виписку” з протоколу Чернігівської дворянської комісії від 7 січня 1785 року, в якій подано доказ дворянської гідності батька Юрія — Федора Герасимовича Лисянського та його братів: предводителя дворянства Березинського повіту бунчукового товариша Даміяна та військового товариша Івана Лисянських. Батько Юрія, як зазначено в документі, “перво служив при письменних указахних справах в сотенній Ічнянській канцелярії й Прилуцькій полковій лічильній комісії декілька год”. Пізніше, вже канцеляристом при Київській духовній консисторії, він обрав духовну кар’єру і 1760 р. був рукопокладений у священники м. Ніжин і 1781 року став протопопом (стара назва протоієрея, старшого священника у православі, настоятеля храму), “в якому протопопському чину й нині перебуває”. Підтвердження дворянства потрібне було синам протопопу — Ананію та Юрію (Георгію), які “як усіх благородніе прийняті на службу (на навчання — *авт.*) в Морський шляхетський кадєтський корпус, де і нині знаходяться кадєтами”.

Юрій Лисянський (народився 2, за іншими відомостями — 3 квітня 1773 р.) в 13-літньому віці (1786) стає гардемариним (про долю Ананія нічого не відомо), а 1788 р. закінчує Морський корпус другим за списком. У цьому випуску був і Іван Крузенштерн (Йоганн-Антон, рос. ім’я та по батькові — Іван Федорович), із німецьких естляндських дворян. Крузенштерн був на три роки старший за Лисянського (народився 6.10.1770 р.) і закінчив навчання 29-м за списком. Цього ж року починається їхня військово-морська служба: 1789 р. вони затверджуються в першому офіцерському чині — мічмана, проходять морське бойове хрещення під час російсько-шведської війни (1789—1790), беруть участь майже в усіх головних битвах зі шведами. Дружба Лисянського з Крузенштерном, що почалася ще в Морському корпусі, тривала й надалі. В 1793 р. Лисянський дослужився до чину лейтенанта флоту і серед 16 флотських офіцерів за наказом Катерини II був направлений до Англії служити волонтером на британському флоті. Потрапив сюди і лейтенант Крузенштерн.

Усе нібито йшло заведеним порядком, на молодих офіцерів чекало непогане службове майбутнє. Проте з Крузенштерном, ще коли він воював зі шведами на кораблі “Мстислав”, трапилася подія, яка через десять із гаком років докорінно змінить його життя і життя його друга Лисянського. Річ у тім, що командиром “Мстислава” був капітан першого рангу Г. І. Муловський. На цьому місці треба зупинитися, бо воно відсилає нас до передісторії першого навколосвітнього плавання, здійсненого Лисянським і Крузенштерном.

Росія у XVIII ст. не раз робила спроби здійснити навколосвітню подорож, але на заваді стояла її технічна недосконалість у побудові необхідних морських засобів. Ще за часів Петра I уряд намагався спорядити так звану Мадагаскарську експедицію, але з цього нічого не вийшло через погану якість російських суден. Далі був проєкт 1732 р. навколосвітнього плавання графа М. Головіна, що теж не був реалізований. Нарешті Катерина II 1786 р. підписала секретний указ про відправку двох кораблів, які повинні були йти з Балтики до Камчатки. Командиром цієї т. зв. “Східної експедиції” мав стати досвідчений та енергійний моряк, уже згадуваний Г. Муловський. Почалися приготування до подорожі, однак восени 1787 р. надійшов новий указ, за яким експедицію відклали у зв’язку з війною з Туреччиною та очікуванням війни зі Швецією. Під час російсько-шведської війни на кораблі Г. Муловського служив Крузенштерн, якому командир “Мстислава” від-

ПЕРШИЙ У РОСІЇ НАВКОЛОСВІТНІЙ МОРЕПЛАВЕЦЬ, НАЩАДОК УКРАЇНСЬКИХ КОЗАКІВ — КАПІТАН ЮРІЙ ЛИСЯНСЬКИЙ

5 серпня 2006 р. виповнилося 200 років від закінчення історичного вояжу шлюпа “Нева”, яким командував нащадок українського козацько-старшинського роду Юрій Лисянський. Довгий час фігура керівника плавання Івана Крузенштерна, що прийшов до Кронштадта на два тижні пізніше, 19 серпня 2006 р., затьмарювала подвиг Лисянського, якому російські історики флоту відводили другорядну роль у спільному навколосвітньому поході. Сьогодні стало можливим сказати правду про те, хто ж перший у Росії навколосвітній морепловець. Велика заслуга в подоланні усталеного стереотипу щодо нібито провідної ролі Крузенштерна в першій російській “навколосвітці” належить відомому санкт-петербурзькому морському історичу Віталію Доценку, який 2003 року видав книжку “Міфи і легенди російського флоту”, де справедливо стверджує, що “першим завершив навколосвітнє плавання не Крузенштерн, а Лисянський. Отже, Крузенштерн був керівником цього плавання й другим навколосвітнім мореплавцем після Лисянського”.

крив план “Східної експедиції”. Невдовзі Г. Муловський загинув в Еландському бою. Думка про навколосвітню експедицію запала в серце Крузенштерна.

Юрій Лисянський, як і Іван Крузенштерн, успішно проходять військову й навігаційну практику на кораблях флоту Британської імперії, наймогутнішого тоді флоту світу. Пробувши там 5 років, Лисянський здійснив декілька морських кампаній, зокрема до рогу Доброї Надії, Південно-Східної Азії, східних берегів Північної Америки; неодноразово брав участь у морських боях із французьким флотом. Був він декілька разів і в США, жив певний час у Філадельфії, відвідав Нью-Йорк і Бостон. У Філадельфії в жовтні 1795 р. відбулася його зустріч із першим президентом США Дж. Вашингтоном. Про це він із захопленням пише в своїх (ще, на жаль, неопублікованих) щоденниках: “Президент так ласкаво обійшовся зі мною, що я до кінця життя свого мушу залишатись йому вдячним і завжди казати, що не було ще в світі видатнішого за нього мужа. Простота його життя й доброзичливість у поведженні такі, що за одну мить захоплюють і дивують почуття”. Нашадок запорожців, що свого часу створили в Східній Європі першу демократичну республіку — славу Запорізьку Січ, не міг не схилити голови перед Вашингтоном, одним із “батьків-засновників” американської демократії, згадаємо сказані багатьма пізніше слова Великого Кобзаря: *О роде суетний, проклятий, / Коли ти видохнеш? Коли / Ми діждемося Вашінгтона / З новим і праведним законом? / А діждемось таки колись*.

Співзвучно з цими рядками Т. Шевченка Лисянський занотує в щоденнику: “В Америці... майже не помітна сила цивільної та військової влади, проте мені не вдалося побачити якогось безладдя, що за подібних обставин могло б відбутись у Європі, причиною цього є, без сумніву, добрі закони й моральність”. Користуючись гостинністю простих американців, Лисянському особливо сподобалися філадельфійські квакери, яких він знайшов “значно привітнішими за інших у їх ставленні до чужеземців, а що ж до жіночої статі, то вона в приязності не тільки не поступається нікому, але навіть перевершує багатьох”.

Америка зворушила молодого українця, проте морська служба на британському флоті тривала. Вправний і сміливий моряк Лисянський не ховався від небезпеки морських боїв. 1796 року під час захоплення французького фрегата “Єлизавета” він був контужений у голову. В боях і морських кампаніях

промайнули п’ять років, і в 1798 р. він повернувся до Росії. З чином капітан-лейтенанта його призначено командиром фрегата “Автроїл”. Почалася буденна служба морського офіцера мирного часу. Водночас він узявся за переклад книжки англійського мореплавця Д. Клерка “Рух Флотів”, що по виході з друку 1803 р. стала популярною працею російською мовою про стратегію і тактику морських баталій. У 1802 р. за 16 морських кампаній Олександр I нагородив його орденом Святого Георгія 4-го ступеня. Перед Лисянським відкривалася блискуча кар’єра. Але чи був він людиною, яку цікавила саме кар’єра будь-якою ціною? Таких кар’єристів серед українців на російській службі вистачало. Ніби саме тогочасне життя штовхало їх на відчайдушні пошуки кращих службових місць і високих рангів.

Справді, після знищення Гетьманщини та Запорозької Січі, ліквідації українських установ і козацьких полків Україна перетворилася на звичайну провінцію імперії. Українські урядовці та козацька старшина, що отримали російське дворянство, змінили козацькі ранги на імперські “Табелі про ранги”. Шлях на верхівку владних структур був для них відкритий, чим значна частина вдало скористалася.

На кінець XVIII—початок XIX ст. українців можна було побачити не тільки на нижчих і середніх ланках російського уряду і війська, а й серед її найвищих сановників. До високих постів дійшли: О. Безбородько — канцлер і мав титул найяснішого князя, П. Заводовський — міністр освіти з титулом графа, В. Кочубей — віце-канцлер і князь, Д. Трошинський — міністр уділів та юстиції тощо. Отже, імперія потребувала талановитих і енергійних діячів, які часто втрачали усякі зв’язки з батьківщиною, забуваючи або навмисно приховуючи своє українство. Зневіра в можливість повернення козацьких часів лягала тягарем на їхні душі. О. Безбородько щодо цього писав: “Чи знаєте ви, через що дух героїзму в Україні пропав? Через те, що від деякого часу місце козацтва зайняло школярство, замість давніх героїчних постатей з’явилися кар’єристи, які шукають тільки посад та відзначень”. Канцлер лукавив, бо відомо, що саме він був одним із перших, хто значно посприяв тому, що він закидає іншим, не кажучи вже про властивий йому самому шалений кар’єризм. Хіба ж не він був запеклим противником гетьманської влади і вважав окремішність українського козацького війська та виборність козацької старшини вкрай небезпечними для імперії? Коли на кінець 80-х—початок 90-х рр.

XVIII ст. в Україні знову заговорили про можливе поновлення козацького війська, а поет і громадський діяч Василь Капніст навіть підготував проєкт його організації, то першим, хто виступив проти цього, був О. Безбородько. Правда, Катерина II відразу зрозуміла небезпеку для себе в такому війську і попри сподівання В. Капніста і його однодумців, у січні 1790 р. призначила намісника Південної України Григорія Потьомкіна “великим Гетьманом козацьких Катеринославських та Чорноморських військ”. Однак навіть і таке вкрай урізане в своїх правах і можливостях козацтво викликало в О. Безбородька негативну реакцію. У листі до графа О. Воронцова він писав, що поновлення козацтва може “збурити свій власний народ, який пам’ятає часи Хмельницького й прихильний до козацтва. Тут створилася би військова нація і це ще тим небезпечніше, що й Малоросія (мається на увазі Гетьманщина — *авт.*) заразиться відразу тим самим духом, а за нею й його (Григорія Потьомкіна — *авт.*) губернія (Південна Україна — *авт.*); з цього вийшла б нового роду революція, в результаті якої, шонайменше, примушені будемо відроджувати гетьманство, дозволяти безглузді свободи та, одним словом, втрачати те, чим смирно і тихо навечно володіли б.” Тут уже ні про якийсь “дух героїзму” не йдеться, а відверто проповідується рабська психологія та національна зрада.

Юрій Лисянський не був із породи бездушних кар’єристів, він не шукав коротких і нечесних шляхів до вищих місць. І тому коли до нього звернувся Іван Крузенштерн, що повернувся, як і він сам, із англійського флоту, і вже був призначений керівником навколосвітньої експедиції, із пропозицією взяти в ній участь командиром другого корабля, він, не вагаючись, погодився. Про те, що він був широко людиною, свідчить документ першої половини XIX ст., знайдений авторами цієї статті в Російському державному архіві військово-морського флоту (в м. Санкт-Петербург, РФ). У ньому йдеться, що на момент пропозиції “Лисянський був старший за Крузенштерна чином, але з доброю душею прийняв це призначення”. У документі пояснюється, чому саме на Лисянському зупинив свій вибір Крузенштерн. Лисянський, пише невідомий автор, “служив з ним (Крузенштерном) на Англійському флоті і також був в Америці, Китаї й Ост-Індії; він визнавався зразковим морським офіцером флоту, що добре знав моря, в яких експедиції передбачалося плавати, й мав повне знання всіх удосконалень морської астрономії того часу”.

Зауважимо, що Крузенштерн не відразу добився царського дозволу на експедицію. Повернувшись із англійського флоту, він подав проєкт майбутньої навколосвітньої подорожі з Кронштадта на Аляску, що була, за словами В. Доценка, копією нездійсненого плану Г. Муловського. Це було в 1799 р. за Павла I, який не зацікавився проєктом, визнавши його завчасним. Така відповідь віцепрезидента Адміралтейств-колегії адмірала Г. Г. Кушеляова. Крузенштерн надій не втрачав і вже після вбивства Павла I подав раніше відхилений проєкт його синові, імператору Олександру I. Тепер він уже мав підтримку дуже важливого союзника — Російсько-Американської компанії (РАК), що була вкрай зацікавлена експедицією, яка вирішила б проблему забезпечення російських факторій у Північній Америці необхідними товарами і разом із тим підняла б авторитет самої компанії в Росії й за кордоном. Інтереси РАК при дворі лобював один із впливових акціонерів компанії, колишній гвардійський офіцер, комерсант і камергер імператорського двору, що раніше обіймав посаду обер-секретаря Сенату, Микола Резанов. Значно посприяли організації першого російського навколосвітнього плавання адмірал М. П. Мордвінов і тодішній міністр комерції граф М. П. Рум’янцев.

Далі буде.

- **П. В. ГОЛОБУЦЬКИЙ**, кандидат філос. наук, доцент, науковий редактор “Енциклопедії сучасної України” та “Енциклопедії Історії України”; **О. В. ЗОРЬКА**, кандидат пед. наук, доцент, перший проректор Київської державної академії водного транспорту

ПОРТРЕТ

— Можливо, ця книжка — перша за часи незалежності спроба реально подивитися на певні речі. Не фантазувати, не створювати чергових легенд, а детально вивчити цей феномен. У радянські часи виходили книжки про розквіт кобзарського мистецтва, якого вже давно не існувало... Уже час докопатися до істини й з'ясувати, хто ми є, де наше коріння, наша основа. Я намагаюся довести, що старцтво — унікальне явище, передусім духовне. Старцтво — абсолютно самобутня духовна система. Старців навіть називали по-особливому. Серед них були пан-майстри — це педагоги, вчителі, були пан-отці — це гуру, носії таємних знань. Недарма до них зверталися, як до священників. Була ціла система звичаїв та обрядів. Існували так звані дванадцять “устиянських” книг, які усно передавалися від вчителя до учня. Дванадцять “устиянська” книга до нас не дійшла, там містилися найпотаємніші сакральні речі. Десять книг розповідали всім, а одинадцять і дванадцять тільки тим, хто прийняв другу присягу, себто — обраним. Ці обрані давали клятву тримати в секреті саме дванадцять книг. А клятва була страшною. Отже, старцтво — потужна духовна система, яка протрималася до початку ХХ століття. Окрім того, це ще була унікальна демократична, чітко організована структура. Наприклад, на “визвілках” (обряд вступу до кобзарсько-лірницького братства) мали бути присутні й старша, і молодша братії. Якщо когось не було, “визвілки” відміняли. На чільне місце братії демократичним шляхом обирався найдосвідченіший і наймудріший із старшин, який залишався на цій посаді до кінця життя. У нас це було справжнє ду-

ВОЛОДИМИР КУШПЕТ: «СТАРЦТВО В УКРАЇНІ — ЦЕ САМОБУТНЯ ДУХОВНА СИСТЕМА»

Музиканта, дослідника традиційних музичних інструментів, аранжувальника і педагога Володимира КУШПЕТА однаково добре знають в обох світах сучасної музичної культури: академічному й естрадному. Це тому, що він органічно втілює себе в обох напрямках, незважаючи на демаркаційні лінії, проведені між ними. Він викладає в кобзарській школі, продюсує молодого співця-бандуриста Сергія Захарця, займається аранжуванням і пише наукові праці. Володимир Кушпет був одним із засновників легендарної “Кобзи” й дотепер бере участь у різних творчих проєктах славетного гурту. Нещодавно завершив роботу над книжкою “Старцтво: мандрівні співці-музиканти України ХІХ—ХХ століть”. Ця книжка — результат багаторічних досліджень сучасного українського феномену старцтва. Появу цієї праці важко переоцінити. Отже, сьогодні гість нашої редакції — Володимир Григорович Кушпет.

ховне явище, яке, по суті, не мало аналогів у світі.

— Відомо, що Ви, пане Володимире, справжній член суддівської ради Другого міжнародного фестивалю кобзарського мистецтва ім. Григорія Китастого. Розкажіть про це докладніше.

— Цей фестиваль-конкурс створено спеціально для тієї творчої молоді, яка опановує традиційні музичні інструменти, народну манеру гри, автентичну як таку. Невипадково фестиваль носить ім'я Гри-

горія Китастого. Ще в 20-ті роки в Полтаві Китастий створив першу в Україні капелу бандуристів. Під час війни капела спочатку опинилася на окупованій території, а потім була депортована до Німеччини,

перебувала там у концтаборі. Після визволення капела емігрувала до Америки, у Детройт. Там Григорій Китастий не тільки відновив діяльність капели, а й почав створювати кобзарські школи, табори для української молоді. Тобто він повністю зберіг структуру і традиції кобзарства. Після його смерті все це живе й розвивається. Щодо конкурсу-фестивалю, то цього року він став удвічі масштабнішим, було багато нових учасників, серед них чимало талантів.

Отже, в номінації “традиційні інструменти” першу премію отримав Микола Плека, який грав на торбані, старосвітській бандурі. Друга премія присуджена Сергію Захарцю, солісту капели бандуристів і Михайлові Ковалю, народному бандуристу з Черкащини. Третю премію отримав Андрій Шароєвський, студент Університету культури. У номінації “бандуристи-інструменталісти” гран-прі отримав Тарас Яницький із Києва, друге місце у Маріанні Антонової з Донецька і Георгія Матвеева з Одеси. У номінації “ансамбль” першу премію присуджено гурту “Дивоструни” з Луцька, другу — “Терновій ружі”, третю — “Яворині”. Обидва гурти з Полтави.

— Які тенденції Ви відзначили б на конкурсі порівняно з минулорічним?

— Найголовніша і найприємніша — це та, що молоді перебувають у пошуку. Застосовують нові інструменти, перкусію, якісь дзвіночки, вібрафони. Шукають нові барви, нові сполучення у звучанні традиційних інструментів. Вони, окрім народних, беруть пісні з репертуарів Поклада, Івасюка. Пропонують не академічний, а саме концертний матеріал. І це тішить, бо такий вимір кобзарського мистецтва значно розширює коло слухачів-сучасників.

● Олександр ЄВТУШЕНКО

ПОГЛЯД ЗІ СХОДУ

Мандруючи з Дніпропетровська на Всеукраїнський фестиваль вертепів “Карпатія” до Івано-Франківська, я готувалася до відкриття. Який він, справжній вертеп? У чому чарівна сила народного святкового театру на землях, де традиція вертепів ніколи не переривалася? Коли на франківському майдані я побачила безліч аналогів нашому дніпропетровському вертепу, відновленому за спогадами бабусь із міста Підгородне (від Дніпропетровська до нього їхати п'ятнадцять хвилин), здивування моє було безмежним. До речі, саме з Підгороднього походить більшість членів дніпропетровського музичного “Гурту Мандрівних Дяків “Вертеп”, з якими я й приїхала на фестиваль.

Переді мною постали добре знайомі персонажі: Коза, Чорт, Янгол, цар Ірод, пастухи, цигани, Жид, Василь та Маланка (на свято Нового року за старим стилем), а над усім цим сяє “звізда”. Звичайно, репертуар західних колядок розмаїтіший, костюми багатші. А ще в наших виставах серед дійових осіб ніколи не зустрінеш ведмеда, для Дніпропетровщини цей звір — дивина. Загалом же все, як у нас. Власне, це й стало для мене відкриттям. Дивом тяглості традицій, пам'яті й відродження.

Хоча деякі відмінності між “східняцьким” та західноукраїнським вертепом я все-таки

“Нечистих” на площі не бракувало

НАДІЯ ПРИХОДИТЬ ІЗ ВЕРТЕПУ

Афіша Дніпропетровського “Гурту мандрівних дяків “Вертеп”

помітила. По-перше, це потужний релігійний пафос, яким наповнені вистави івано-франківців і гостей із навколишніх країв. У Дніпропетровську такого нема. Янгола у нас може грати чорнявий бородатий дядько, а чорта — синьоока світловолоса дівчина. Невідповідності навіть заохочуються учасниками, бо вважаються цікавою мистецькою знахідкою.

По-друге, участь влади та відомих осіб. Велике захоплення присутніх на фестивалі викликав “Самооборонний вертеп” за учас-

Маленький Лесик ведмеда не боїться. Навіть такого химерного...

тю Ю. Луценка (грав Василя), А. Кокотюхи (був Котом), Ю. Покальчука (з нього вийшов колоритний Циган), О. Власюка (улюбленець публіки лірник Сашко, здається, грав самого себе), О. Донія та інших. Жарти на тему російських нафти-газу та донецької навали у владі сприймалися з великим ентузіазмом... А ось у Дніпропетровську єдиними союзниками вертепу були й залишаються окремі бізнесмени, проукраїнські партії та громадські організації.

По-третє, ставлення населення. Коли ми приїхали, до початку фестивалю залишалася година, але святковий майдан біля Ратуші вже заповнили люди різного віку. Малюки з повірними кульками, їхні батьки, бабусі та дідусі охоче фотографувалися з відьмами й маланками, крутилися у вирі танку, підстрибували, намагаючись поручатися з вертепниками на ходулях (студентами Києво-Могилянської академії). Словом, від початку до кінця брали найактивнішу участь у святкуванні.

У Дніпропетровську публіка пасивніша, просто незвична до таких свят. Зупиняються, аплодують, так само фотографуються, пускають танцювати дітей, але самі приєднуватися не поспішають. Звичайно, бо не вони, а старенькі їхні бабусі та дідусі пам'ятають, як колись “водили козу”. Призабулося. Але не вмерло. Схоже, над дніпропетровським осередком української культури Мистецькою агенцією “Арт-Вертеп” уже засяяла щаслива

Лірник Сашко

Цар Ірод, але дуже добрий на вигляд

зірка. Щороку до новорічних українських акцій приєднується дедалі більше нових молодих облич.

Не вірите? Тоді зазирніть до “Архіву новин” на сайті www.artvertep.dp.ua, і ви побачите, що надія відродження приходить із вертепу. Ось би ще наступного року провести фестиваль вертепів у Дніпропетровську...

● Ірина ШОВКОВЕЦЬ,
Івано-Франківськ—Дніпропетровськ
Фото автора